

Herluf Daa og Vinike Villumsdatter.

AF

Thiset.

Disse to Navne høre ikke til dem, som enhver Historiker kjender, langt mindre til dem, hvert Barn lærer udenad paa Skolebænken; thi ret Manges Vee og Vel var ikke knyttet til de Traade, hvoraf netop disse to Menneskers Livsskjæbne blev spundet. Helt ukjendte have de dog paa den anden Side ikke været; han beklædte nemlig gjentagne Gange ansvarsfulde Stillinger som Lehnsmænd og Admiral, og var der end ikke knyttet særlig fremtrædende Begivenheder til hans Virksomhed i disse Stillinger, saa kunde hans Navn dog saa meget mindre forblive ubekjendt for den, som sysselsatte sig med Datidens Historie i videre Forstand, som han var en Adelsmand af god, gammel og anseet Slægt; men indrømmes maa det, at hans Personlighed vistnok kun lidet svarede til hans Byrd.

Anderledes med hende; hun var Datter af et fremmed Land, var af borgerlig Herkomst og forholdsviis ringe Fødsel, og lige saa meget Nysgjerrigheden og den til alle Tider herskende Tørst efter Skandale — vel ogsaa hist og her en bedre Følelse — utvivlsomt en Tid lang

drog Samtidens Øine hen paa hende, lige saa hastig søgte man atter at udslette Sporene af hendes Fremtræden, da hun omsider var bleven trængt til Side, og hvor mange flittige Penne, der end dengang og senere vare sysselsatte med at nedskrive historiske og genealogiske Optegnelser om den danske Adel, saa vare dog faa eller ingen af dem samvittighedsfulde nok til ved Herluf Daas Navn at minde om, at han forinden sine to jevnbyrdige Giftermaal, dem de alle omhyggelig have optegnet, havde levet i et tolvaarigt Ægteskab med en hollandsk Kvinde ved Navn Vinike Villumsdatter¹⁾. Dette Factum vilde utvivlsomt fuldstændig være gaaet i Forglemmelse, hvis ikke de talrige juridiske og officielle Actstykker, som dette Ægteskab foranledigede, vare blevne opbevarede og tildeels vare blevne offentliggjorte i vore Dage. Herved er Vinikes Navn gjentagne Gange bleven fremdraget, saaledes ved Udgivelsen af nogle af de vedkommende Domme, i et Par juridiske Afhandlinger om Betydningen af kirkelig Vielse²⁾ og endelig i Troels Lunds Monographie om den bekjendte Søhane Mogens Heinesen³⁾; men de vedkommende Forfattere have kun kortelig omtalt Herluf Daas Ægteskab i Forhold til den større eller mindre Forbindelse, hvori det stod til deres Hovedemne, og jeg frygter meget for, at selv de Læsere, som kjende disse forskjellige Afhandlinger, ikke af det flygtige Bekjendtskab, de der have gjort med min Helt og Heltinde, have fattet nogen stor Interesse for dem, og det saa

¹⁾ Navnet skrives i Flæng Vinike, Wennicke, Winnicke og Wennicke, selv skrev hun sig Wyniken.

²⁾ Historisk Tidsskrift 5. I. S. 363 ff. og 5. III. S. 701 ff.

³⁾ S. 151 ff., jvfr. C. F. Brickas Anmeldelse i Hist. Tidsskr. 4. VI. L. S. 156 f.

meget mere, som baade han og hun, efter hvad der hidtil forelaa, maatte gjøre Indtrykket af at have været omtrent lige brødefulde. Imidlertid var et Ægteskab i det sextende Aarhundrede imellem en dansk Adelsmand og en ufri Kvinde en saa stor Sjeldenhed, at det allerede af den Aarsag frister til en nærmere Undersøgelse; og denne har hos mig fremkaldt tilstrækkelig Overbeviisning om den ene af Parternes Uskyld til at foranledige Ønsket om at gjøre Vinike Villumsdatters Ægteskabshistorie videre bekjendt, især da Bestræbelsen for at vække Læserens Interesse for denne Kvinde maatte finde Støtte i den naturlige Medfølelse, som den uskyldige Forurettede altid vil møde, om ikke før saa hos Efterverdenen.

Men dermed skal rigtignok ikke i fjerneste Maade være antydet, at jeg venter at kunne give en fyldig Fremstilling af hendes Liv og Personlighed. Er den Art indgaaende Undersøgelser en saare vanskelig Opgave for vor egen Samtid, saa bliver den desto mere uløselig, jo længere man gaaer tilbage i Tiden. Enhver Personallhistoriker har gjort den Erfaring, at Kildernes aftagende Antal og tiltagende Fattigdom paa Indhold — desmere jo længere han gaaer tilbage — vil tvinge ham til at indskrænke sig til en kort og tør Redegjørelse af Personens ydre Livsvilkaar istedetfor den Charakteerskildring, som dog burde være et af Hovedformaalene ved ethvert biographisk Arbeide.

Den efterstaaende Fremstilling er da ogsaa heelt og holdent bygget paa de officielle Actstykker, der haves i Sagen, hvorimod jeg saa godt som ganske har maattet savne den Veiledning til Bedømmelse af de optrædende Personligheder, som Samtidens Opfattelse af dem vilde have ydet, ifald vi havde kjendt den. Men heldigviis

troer jeg, at de Fleste ville finde, at disse officielle Actstykker netop her ere ualmindelig righoldige, og jeg vil derfor formeentlig ogsaa tjene mit Emne bedst ved, saa meget som Hensynet til Begivenhedernes Rækkefølge tillader det, at lade Samtiden selv tale igjennem de nævnte Actstykker.

Uagtet Herluf Daa som sagt var et Skud af en gammel og anseet Adelsslægt, havde han dog ikke ved sin Fødsel faaet anvist nogen særlig begunstiget Plads. Den Green af Slægten Daa, hvortil han hørte, var nemlig ikke synderlig rigt udstyret, hverken med Hensyn til Jordegods, Rigdom eller Anseelse. Anseelsen indskrænkede sig til, at dens Stifter, Hr. Søren Daa, havde haft Ridderværdigheden, formodentlig erhvervet paa et af Krigstogene i Sverrig i Slutningen af det femtende eller Begyndelsen af det sextende Aarhundrede, thi ellers synes han ikke at have været nogen betydelig Personlighed, — og til, at Hr. Søren Sønesøn, Herluf Daas Fader, Jørgen Daa, havde tjent som Skibschef og haft en mindre Forlehning, Udsteen Kloster i Norge. Hvad Rigdommen og Jordegodset angik, da eiede samme Jørgen Daa vel et Par Hovedgaarde paa Sjælland, nemlig Vollerup, som han havde arvet efter sin Moder, Fru Inger Torbernsdatter, det sidste Skud af den engang ansete Adelsslægt Present, og Snedinge, som var Arvegods efter Farmoderen, Fru Karen Grubbe, Hr. Søren Daas, samt desuden Dansted paa Laaland, der maaske var Jørgen Daas egen Medgift med sin Hustru, Fru Kirsten Beck, en Datter af Rentemester Jokum Beck til Førslev. Hvert Slægtled havde saaledes ved sit Giftermaal forøget Ættens Besiddelser

med en Hovedgaard, om paa Grund af et stærkt udviklet beregnende Træk i Slægtens Charakteer eller alene som Følge af en Række heldige Tilfældigheder, faaer at være uafgjort, men i en Retning begunstigede Skjæbnen dens Velstand: der var bestandig kun een Søn, der forplantede Slægten, saa hidindtil vare Besiddelserne forblevne temmelig samlede paa en Haand. Derimod vare alle tre Hovedgaarde kun smaa Eiendomme, og dem skulde Herluf Daa ovenikjøbet engang i Tiden dele med en Broder og syv Søstre, thi saa stor var Børneflokken i hans Forældres Hjem. Heldigviis kostede Døttrenes Opdragelse dengang neppe stort, og Forældrenes Kaar vare derfor sikkert endnu nogenlunde gode. Sønnerne synes at have været de ældste af Børnene og altsaa at være fødte i Begyndelsen af Femtenhundrede og Tredserne, thi Jørgen Daa og hans Hustru bleve gifte i 1559 og alt ved 1584 vare begge Sønnerne afsted paa den for Datidens unge Adelsmænd uundgaaelige Udenlandsreise¹⁾.

Det vilde utvivlsomt være en overordentlig lønnende Opgave at gjøre disse Udenlandsreiser og de Vilkaar, hvorunder de foretoges, til Gjenstand for et indtrængende Studium. Intet Offer var Datiden for stort for at sætte Sønnerne istand til at foretage disse for deres Fremtid og Indtræden i deres Fædrelands Tjeneste høist vigtige Reiser. Tanken om Reisens Langvarighed og Bekostning gjorde lige saa lidt Faderen betænkelig, som Moderhjertet ved de tusinde Farer underveis skræmmedes fra at lade Sønnerne drage afsted; og dog gjordes der bittre Erfaringer nok, thi mange unge, haabefulde Mænd drog ud

¹⁾ I Kolderup-Rosenvinges Gamle Danske Domme IV. S. 253 angives Herluf Daa at være født 1565, uvist med hvilken Hjemmel.

for aldrig at vende tilbage. Selv om Reisen ikke havde et særlig farfuldt Øiemed, som f. Ex. at uddanne sig i fremmed Krigstjeneste, men alene gik for sig med det mere fredelige Formaål for Øie at søge Belæring ved fremmede Universiteter og Hoffer og Uddannelse, navnlig i sproglig Retning, ved Ophold i fremmede Lande, saa gjorde dog saadanne Reiseuheld som pestagtige Sygdomme, Overfald, Dueller etc. stadig lyst iblandt de unge Reisende. End ikke hvor Haabet om Bevarelsen af et ædelt Navn og et gammelt Vaaben beroede paa en eneste Søns Liv, holdtes Forældrene tilbage fra at lade denne Søn følge Strømmen, og ikke faa gamle Slægter ere netop paa den Maade uddøde i Udlandet, som Brock'erne, hvis sidste Ælling Lave Brock døde 1619 i Paris, 22 Aar gammel, og Lunge'rne, hvis sidste Mand, den 24aarige Ove Jørgensen Lunge, døde 1637 i Padua. Reiselysten hos Ungdommen selv var desuden ubetvingelig og udvidede stadig Reiserne Omraade ikke blot det hele Europa over, men langt ind i Orienten, og tidt nok lode Forældrenes Hjemkaldelser atter og atter forgæves.

Naturligviis fandt disse Udenlandsreiser Sted under høist forskjellige Vilkaar. Den rige Adelsjunker reiste under sin Hovmesters Opsyn og med et Følge af adskillige Svende og Heste, medens den fattige fægtede sig frem paa en Maade, der kun altfor ofte mindede om en omflakkende Haandværkssvend. Hyppigt sloge flere Fædre sig sammen og sendte deres Sønner afsted under en fælles Hovmesters Tilsyn. Skete der nu en Ulykke underveis, vilde der altid være En eller Anden til at bringe Budskabet tilbage til Hjemmet, men Stamtavlerne vise dog, hvor ofte det skete, at de unge Mænd ganske sporløst forsvandt i Udlandet. En sjelden Gang have de vel

slaaet sig ned langt borte fra Hjemmet, og nye Baand have faaet dem til at glemme de ventende Slægtninge derhjemme, langt oftere ere de faldne for Morderhaand eller blevne Offer for en af de mange Sygdomsepidemier, som dengang hjemsøgte Europa; de ere døde ukjendte af deres Omgivelser, medens Slægt og Venner i lange, tunge Aar forgjæves have ventet paa deres Hjemkomst. Saaledes havde Hr. Mourids Olsen Krogenos en ældre Broder Stig Olsen, som i sin Ungdom drog ad Tydskland til, og siden kunde Ingen spørge ham levende eller død. Da der saa efter Forældrenes Død blev holdt Skifte, udlagde Medarvingerne en Broderlod til ham, tænkende, at han skulde komme igjen. Denne Lod forblev saa uskiftet i mange Aar, og kun Indkomsten deltes imellem de øvrige Arvinger, og det saakenge, at Ordet „Stigs-Lod“ blev en almindelig Betegnelse for slig herreløs Eiendom. Endnu 150 Aar efter henlaa der efter Fru Tale Ulfstands Beretning nogle Skovlodder af dette Arvegods i Albo Herred i Skaane, „som enu kalldisz De døes loder, som alle de, der haffuer Paaløb, hollder sig till“. Stig Olsen kom nemlig aldrig tilbage. Ganske omvendt lyder Peder Henriksen Myltings Historie. Han blev 1625 sat i Soro Skole, men efter endt Underviisning her reiste han udenlands. 1647 faae hans Søstre Tilladelse til at annamme hans Gods til sig, da han i over 20 Aar har været udenlands, og de ei vide, om han er levende eller død. Men dette Skifte var forhastet, thi 1655 var Peder Henriksen hjemkommen og bosat her i Riget. Hvor han i de mange Aar har færdedes, hvorledes han og Søstrene forligtes om Godset, derom savnes al Efterretning; men en sjelden fredelig Natur maa han da have været, ifald han har ladet en saa glimrende Leilighed til en rigtig Proces

gaae ubenyttet hen. Han døde siden som sidste Mand af sin Slægt.

De talrige, opbevarede trykte og utrykte Liigprædikener fra det 16de og 17de Aarhundrede indeholde en Mængde Oplysninger om disse Udenlandsreiser, der i Regelen gik igjennem Tydskland, Nederlandene, Frankrig, ofte med en Afstikker derfra til England, Italien og tilbage med kortere eller længere Ophold ved de Universiteter og Hoffer, som passeredes, men desværre haves der ingen Liigprædiken over Herluf Daa og end mindre over hans Broder af gode Grunde, som det strax skal sees, og man er derfor ikke istand til at følge dem paa deres Udenlandsreise. Rimeligviis fulgtes de ad, og de have vel været henviste til at fægte sig frem, som de kunde bedst, da Pengeforsendelserne fra Hjemmet, allerede paa Grund af manglende Leilighed, vistnok kun indløb sparsomt og uregelmæssigt. De Efterretninger, der haves om Reisen, vise dog, at den har strakt sig videre end sædvanligt. Disse Efterretninger findes i et Brev fra Kong Frederik II til Jørgen Daa et Par Aar senere, nemlig 16de August 1586¹⁾, hvori det hedder, at Albert Albertsen (en anseet Kjøbmand og senere Raadmand og Borgermester i København) har berettet for Kongen, hvorledes hans Skipper efter Jørgen Daas og Hustrus Begjering har forstrakt deres Søn, som da var i Portugal, med 140 Dukater, for at han kunde reise hjem, men siden, da Skibet var seilfærdigt og Sønnen, der vilde følge med, seilede ud til det, kulseilede Baaden, og de fleste Ombordværende og deriblandt Jørgen Daas Søn druknede. Skipperen lod Liget optage, føre til Lissabon og der ærlig begrave; herfor

¹⁾ Sjæll. Tegnelser 1586 Fol. 68.

havde han udlagt 30 Rdl., saa at han ialt havde 255 Dlr. at fordre hos Jørgen Daa. Nu beklagede Albert Albertsen sig over, at Jørgen kun vilde refundere de Udgifter, som Skipperen kunde documentere med Sønnens egen Haandskrift, men derimod nægtede at betale, hvad der var bekostet paa Jordefærden. Dette fandt Kongen ubilligt af Jørgen Daa og befalede ham at betale den hele Fordring. Da Jørgen derefter kom med Udflugter og indvendte, at Skipperen ikke havde gjort Rede for noget ham medgivet Gods, og at han af den Grund kun vilde betale, hvad Skipperen havde forstrakt hans Sønner efter deres egen Haandskrift, saa befalede Kongen under 5te Septbr. s. A. Christoffer Valkendorf og Arild Hvitheld at stævne Parterne for sig og skille deres Trætte¹⁾.

Herluf Daa havde altsaa havt den Sorg at miste sin Broder underveis. Nu, det var en Broderlod mindre at udlægge engang i Tiden, naar Skiftet efter Forældrene skulde staae; men jeg tør dog ikke paastaae, at Herluf trøstede sig i sin Sorg ved denne Tanke; thi han naaede aldrig til at faae en mere end høist middelmaadig Forstand paa Pengesager; i det Stykke var han ikke et Barn af sin Tid. Om Herluf var med i Portugal, synes overhovedet at være noget tvivlsomt, idet det første af de to førnævnte Breve fra Kongen kun taler om een Søn; men det er dog sandsynligst, at Brødrene gjorde Følgeskab, thi det andet Brev nævner udtrykkelig Jørgen Daas Sønner. Herlufs forulykkede Broder kjendes kun fra disse to Breve, Slægtebøgerne omtale ham aldeles ikke, og man savner derfor endogsaa Underretning om, hvad han heed til Fornavn; da imidlertid Jørgen Daas Fader

¹⁾ Sammesteds Fol. 79.

forlængst var død ved denne Søns Fødsel, hvorimod Morfaderen dengang var i Live, er der stor Sandsynlighed for, at Sønnen har været opkaldt efter sin Farfader og heddet Erik Daa; rimeligviis var han den ældste af Brødrene.

Herluf undgik sin Broders Skjæbne, hvad enten ved et heldigt Tilfælde eller fordi han ikke som Broderen havde besluttet sig til at tage søværts directe hjem fra Portugal. Formodentlig har han begivet sig igjennem Frankrig til Holland, hvor vi gjenfinde ham i den lille By Enckhuysen i Nordholland ved Zuydersøen. Maaskee er han søgt herhen, fordi han alt dengang havde fattet den Beslutning engang i Tiden at ville, ligesom sin Fader, tjene sit Fædreland til Søes og derfor i Holland vilde lære Sømandskab; men mest sandsynligt bliver det dog, at han kun er kommet dertil i den Hensigt at søge en Skibsleilighed til Danmark; adskillige i Enckhuysen hjemmehørende Fartøier passerede nemlig dengang Sundet mellem Aar og Dag. Men i saa Fald blev denne Plan rigtignok til Intet. I Enckhuysen boede nemlig Vinike Villumsdatter hos sin Moder Gjertrud Janssen og sin Stiffader Isebrandt Claussen. Hvorledes de to unge Mennesker (Herluf var dengang neppe mere end 20 Aar gammel) mødtes, hvorledes han fængsledes af hende; om han fra først af har nærmet sig hende i mindre rene Hensigter, hvad den mellem dem værende Standsforskjel kunde tale for; derom melde Kilderne slet Intet. Her er en Lacune, som det maa overlades til en Digters Phantasie at udfylde, men uden at vove mig ind paa hans Omraader kan jeg dog fremhæve, at den unge Piges Væsen var saa vindende, at det vel strax i Herlufs Sind har opveiet Standsfordommene, som desuden sikkert paa

Grund af hans Ungdom ikke endnu have for ham havt saa tilbørlig en Vægt, som Tidsalderen fordrede det. Jeg har nemlig her et samtidigt Vidnesbyrd om Vinike at beraabe mig paa, lydende, at hendes ringe Fødsel opveiedes af hendes Sæders Adel og Ynde, og denne Udtalelse skriver sig ikke fra en eller anden forelsket Troubadour, men skyldes en af de meest fremragende Repræsentanter for hendes eget Kjøn, nemlig ingen ringere end Dronning Elisabeth af England; Læseren vil selv af det efterfølgende kunne slutte, om Dronningens Ord staaer til troende eller ikke. Om Vinikes Ydre haves der intet Vidnesbyrd, men hun havde neppe saa hurtig vunden sig formaaende Venner, hvor hun kom frem, ifald dette ikke havde staaet i Samklang med det fordeeltige Indtryk, hendes øvrige Fremtræden gjorde.

Man behøver saaledes ikke at drage i Tvivl, at Herluf jo har søgt Vinike i de ærligste og bedste Hensigter, og han begjærede hende da ogsaa gjentagende til Ægte af hendes Forældre; men her mødte han kun Udflugter, der sagtens skreve sig fra Mistillid til Herlufs Charakter. Forældrene kunde da ogsaa have god Føie til at betragte dette Frieri som en Ungdomsoverilelse og saae klarere, i hvor vanskelig en Stilling deres Samtykke i Fremtiden vilde bringe Vinike ligesoverfor hans velbyrdige Slægt i Danmark, rigtignok forudsat, at de overhovedet troede paa Herlufs Beretning om sin fine Byrd og sine formaaende Slægtninge. Herom kunde der nemlig være Anledning nok til at tvivle, da Herlufs finansielle Omstændigheder under hans Ophold i Holland kun vare saa som saa, og hans hele ydre Fremtræden derfor ikke tydede paa synderlig glimrende Kaar i Hjemmet. Herluf maatte altsaa see sig om efter en eller anden Fortaler, der kjendte

ham og hans Forhold derhjemme, og det føiede sig da saa heldigt for ham, at der just dengang i Enekhuisen opholdt sig en Landsmand af ham, en Landsmand, som rigtignok neppe vilde være bleven befunden god som Fortaler ved et Frieri i Danmark, men som kunde gjøre fortrinlig Nytte i Holland, og det var Mogens Heinesen. Hollænderne have sikkert kun kjendt denne Mand som en dygtig Sømand og driftig Kjøbmand, men derimod muligviis ikke været à jour med de gale Streger i Hjemmet, som havde gjort et længere Ophold i Udlandet tilraadeligt for denne mærkelige Bastard af en Søhelt og en Sørøver. Herluf kunde med en saa meget bedre Samvittighed henvende sig til Mogens Heinesen, som han rimeligviis paa Grund af sin Fraværelse fra Danmark ikke var bedre underrettet end Hollænderne, hvortil kom, at Mogens Heinesen til en vis Grad var knyttet til den danske Adel, idet han selv var gift med en dansk eller rettere sagt norsk Adelsjomfru, en Datter af Axel Güntersberg til Melø, der var en gammel Bekjendt af Herlufs Fader¹⁾.

Altsaa gik Herluf Daa til Mogens og bad ham besøge Isebrandt Claussen og Gjertrud Janssen og begjære af dem, at han maatte bekomme deres Datter til sin ægte Hustru; men Mogens, der selv havde havt adskillig Fortred i Ægteskabssager, var ikke meget villig til at opfylde denne Anmodning og svarede derfor, at Herluf selv derom skulde anlange og besøge dem, og da Herluf derpaa gav til Svar, at det havde han tidt og ofte gjort uden at kunne faae nogen endelig Besked, og derfor bad Mogens for hans Skyld gjøre saa vel og tiltale dem paa hans

¹⁾ See Norsk hist. Tidsskrift 1. II. S. 165.

Vegne, saa vægrede Mogens sig endda, sigende til Herluf, at han var en ung Mand, der skulde see sig vel for, hvad han i saa Maade angreb, efterdi hun var en ung og ærlig Jomfru, som han ikke skulde bedrage, ifald han ikke meente det alvorligt. Først da Herluf høit forsikkrede, at han meente det af Hjertens Grund og aldrig vilde forlade hende eller skilles eller lade sig skille ved hende, førend Døden adskilte dem, gav Mogens Heinesen efter. Han gik altsaa til Vinikes Forældre, og paa hans Forbøn gave disse saa endelig deres Samtykke; maaskee gik det endda ikke saa heelt glat; thi min Kilde udtrykker sig saaledes, at Mogens besøgte Forældrene, „og med vidtløftigere Ord, dennem imellem forefalden ere, have Forældrene ligevel bevilget Herluf Daa deres Datter at maatte have og beholde for sin ægte Hustru“. Og derefter „lovede og tilsagde Herluf i godt Folks Nærværelse Vinike Villumsdatter det samme og gav hende sin Haand paa sin Ære, Tro og Love ikke at ville hende forlade“. — Men da Herluf Daa i den følgende Tid ikke gjorde videre Skridt i den Anledning, sendte Forældrene Mogens Heinesen og to andre Mænd, en Lybækker: Mathias Fordt og Jakob Claussen (muligviis en Broder til Vinikes Stiffader), til ham med Forespørgsel, om han ikke efter sit Løfte vilde lade sig vie til Vinike i Kirken. Herluf gav dem „for Antwort, at han var vel tilfreds, dog vilde han det ikke før gjøre, førend han kunde fange og bekomme Penge fra hans Fader, at han kunde klæde sig, som det en Riddersmandsmand burde og anstod“. Uagtet denne Undskyldning ikke synes at have været blottet for Sandhed, opfattede Vinikes Moder den dog som en Udflugt og tilbød derfor Herluf, at dersom han syntes, at hendes Datter ikke var ham rig nok eller saa fribaaren som han, skulde

det endda staae ham aabent for at gjøre, som han lystede“; men ivrigt svarede Herluf, „om hun ikke tænkte eller meente hannem ikke saa vel at have en Sjæl udi Livet som hun“, han bekjendte, at han havde trolovet deres Datter og agtede ogsaa at holde sit Løfte. Forældrene bade ham da give Datteren et Trolovelsebrev, hvortil han ogsaa strax var villig og udgav paa staaende Fod et paa Tydsk affattet aabent Brev, der i den i en senere Dom indførte gamle Oversættelse lyder saaledes:

„Bekiender ieg Herluff Daae, at ieg haffuer throloffuit Weinicke Villom thill myn huuszfrue at leffue och döe medt och aldrig at schilles adt foerendt Döden. Thet bekiender ieg Herluff Daae mett mit Signethe her vnder trögt. Neruerendis Mogens Heineszen och Matthis Fordt. Thend 8. Martij Anno 1585. Herluff Daae, egen Handt. Mogens Heiniszen. Thette forschreffne bekiender wy saa at werre skeedt. Mathis Fordt aff Lybeck. Jacop Clauszen.“

Det synes, at de unge Folk derefter ere flyttede sammen og have taget Ophold i Enckhuysens Naboby Horn, men Hvedebrødsdagene vare neppe sorgfri; thi om det end maa antages, at Vinike har deelt sin Husbonds Følelser, da Forældrenes Eftergivenhed ellers bliver mindre forklarlig, saa vedblev dog disse sidste aabenbart at betragte ham med mistroiske Øine, og af Omsorg for Datteren fik de Mogens Heinesen til, inden han forlod Enckhuysen, for Borgermester og Raad at afgive en beediget Erklæring om, hvorledes hele denne Trolovelse fra første Færd af var tilgaaet, hvorom de nævnte Myndigheder samme Dag, den 24de Mai 1585, udstedte et skriftligt Vidnesbyrd. Ikke blot denne Mistillid maatte trykke Herluf, men hertil kom snart Pengesorger, idet de forventede Remisser fra Hjemmet udebleve, saa at han endog maatte vandre i Gjældsfiengsel, hvoraf hans Hu-

strus Slægtninge udløste ham. Til Gjængjæld for denne Villighed maatte Herluf atter give sine Svigerforældre i Hænde et nyt Pant paa sin Troskab mod sin Hustru, idet han offentlig for Byens Skultus maatte bekjende, at hun var hans ægte Hustru. Ogsaa herom og om, at Herluf og „Weiniecke Willomsdatter af Vendingen“ ¹⁾ vare optagne (i Borgerskabet?) i Byen Horn, udstedtes senere under 3. October 1585 en skriftlig Attestation af denne Bys Borgermester og Raad; men da havde det alt viist sig, at Vinikes Forældre havde bedømt Herlufs upaalidelige Charakteer rigtigt, thi efter nogle Ugers Samliv havde han absenteret sig, brudt sine paa Ære, Tro og Love baade mundtlig og skriftlig givne Løfter og forladt sin unge Hustru.

Man fristes til at troe at Herluf Daa fra først af har handlet med denne skammelige Plan for Øie og derfor med Forsæt har undgaaet den kirkelige Vielse, og hvis den af Troels Lund udtalte Mening, at Trolovelsebrevet var et Paafund af den snilde Mogens Heinesen, var rigtig, maatte man sigte denne for at have været Medskyldig i Forræderiet. Men man kan ogsaa gjøre to Skjelmer Uret; der er intet som helst Beviis for, at Mogens Heinesen er Forfatter af Trolovelsebrevet, og selv mod den mod Mogens fremførte Bebreidelse, at han burde have forstrakt sin unge Landsmand med de til et Kirkebryllup fornødne Midler, kan der indvendes, at det dog havde ligget langt nærmere for Svigerforældrene, der ingenlunde synes at have været fattige Folk, under disse Omstændigheder endogsaa for Herlufs Vedkommende at bekoste

¹⁾ Er dette en eller anden lille By i Holland, hvor maaske Vinike var født, eller snarere hendes Slægtnavn f. Ex. van Venningen eller noget Lignende?

Bryllupet i Kirken, ifald de havde anseet dette for en i juridisk Henseende nødvendig Act ovenpaa Trolovelsen, især da de ellers paa denne Tid synes at have været omhyggelige nok for at betrygge Datterens ægteskabelige Stilling. Men det er andetsteds paaviist, at det beroer paa en Misforstaaelse, naar man har villet sammenligne Trolovelsebrevet med en langt senere Tids borgerlige Vielser, da Trolovelsen dengang endnu betragtedes som den egentlige, Ægteskab stiftende Handling; men paa hele denne Sagens retshistoriske Side skal jeg saameget mindre komme ind her, som den er behandlet tilstrækkelig udtømmende tilforn¹⁾. Jeg er dog mere tilbøjelig til at troe, at Herluf Daa virkelig i den oprigtigste Hensigt har beilet til Vinike Villumsdatter, om end hans Ungdom gjør det sandsynligt, at hans Følelser for hende ikke have været af nogen overvættets Dybde eller Varighed; men efter det Billede af hans hele svage Villiestyrke, som de efterfølgende Begivenheder vise, ligger det nær at antage, at Faderen i Hjemmet er den egentlige Aarsag til Sønnens Undvigen. Havde nemlig Jørgen Daa enten directe eller indirecte faaet Underretning om Sønnens forestaaende Giftermaal, da maatte han i Sandhed have været en mere end almindelig tolerant Adelsmand, om han ikke havde sat Himmel og Jord i Bevægelse for at forpurre en Forbindelse, som ikke blot, ifølge Datidens Mening, var en Skamplet paa Slægtens adelige Vaabenskjold, men ogsaa maatte faae en høist skjæbnesvanger Indflydelse paa dens fremtidige Existens. Netop kort forinden var det jo ved en kongelig Forordning af 19de Juni 1582 om Adelen, der tager Boelskab, bleven fast-

1) See de foran nævnte Afhandlinger i Hist. Tidsskr.

slaaet, at Børn af Adelsmænds Forbindelser med ufrie Kvinder, lovlige saavel som ulovlige, skulde herefter være ufrie og saaledes ikke berettigede til at arve Faderens Jordegods, og da Herluf nu var sine Forældres eneste Søn, maatte det altsaa med Vished forudsees, at Følgen af Herlufs Giftermaal med Vinike vilde blive, at Jørgen Daas Hovedgaarde ved Herlufs Død vilde gaae tabt for Slægten, selv om Herluf efterlod sig Børn.

Jørgen har altsaa utvivlsomt ufortøvet kaldt sin Søn hjem, og da dette ikke hjalp, har han givet sine Ønsker det vægtigste Eftertryk ved at undlade at sende de saa længselsfuldt ventede Penge. Herlufs Kjærlighed til sin Hustru har da ikke kunnet opveie det forenede Tryk af hans Forældres Vrede med det dertil knyttede Tab af al Udsigt til at skabe sig en standsmæssig Fremtid i sit Fædreland og af Øieblikkets oeconomiske Sorger, der nødvendigviis maatte bringe ham i et pünligt Forhold til hans Svigerforældre, vare disse end aldrig saa godtroende.

Hvorledes har Vinike baaret den dybe Sorg og Skuffelse, som hendes Husbonds svigefulde Opførsel har beredt hende, og hvorledes har hendes Forhold til hendes egne Forældre derefter været? Var det hende selv, der higede efter at opsøge Forræderen og drage ham til Regnskab, eller gav hun kun efter for et Forlangende fra Forældrenes Side, da hun, ung og uerfaren som hun var, drog ud paa en lang, besværlig, for ikke at sige farefuld Reise til et fremmed Land og Folk, hvis Sprog hun end ikke kjendte, en Reise, som derfor kun gav saa ringe Haab om et gunstigt Resultat? Svaret herpaa kan ikke gives, men allerede den følgende Sommer var Vinike i Danmark, alene udrustet med sine tre Beviisligheder,

Trolovelsebrevet og de to Magistrats-Erklæringer. Efter Ankomsten opsøgte hun først skriftligt ved et Bud sin Ægtefælle, men Jørgen Daa gav paa sin Søns Vegne dette Bud en saadan Besked, at Vinike strax maatte opgive ethvert Haab om med det Gode at opnaae en mindelig Overeenskomst. Hun paakaldte derfor Rettens Hjælp og udtog en Stævning mod Herluf, og desuden henvendte hun sig til Kong Frederik II og bad om hans Hjælp. Det efterfølgende Brev viser Resultatet af denne Henvendelse; det er vel udfærdiget igjennem Cancelliet, men saa fjernt staaer dets Form fra al Cancellistil, at det utvivlsomt er skrevet umiddelbart efter Kongens egen Dictat. Hele Formen for Datidens Retspleie og simple officielle Forretningsgang gjør det nemlig høist sandsynligt, at Vinike foruden at indgive en skriftlig Klage mundtlig har fremført sin Sag for Kongen personlig, hvad der ogsaa udtrykkelig siges at være skeet, og den afgjorte Bestemthed, hvormed Kongen, endnu inden han har hørt Modpartens Fremstilling, tager Vinikes Parti, er et lige saa levende Vidnesbyrd om hendes vindende og troværdige Væsen, som Brevets skarpe og bestemte Tone er betegnende for Kongens egen Person. For ikke at berøve Brevet det mindste af dets Charakter gjengives det her in extenso efter det vedkommende Bind af Cancelliets Tegnelser¹⁾:

Jørgen Daa fien Breff, hans Søn Herloff Daa och Wenicke Willomsdatter anrørendis, vt sequitur.

Frederich.

Wor Gunst thilforn. Huad thenne Breffuiszersche Wenicke Willomsdatter haffuer vnderdanigst thill osz supliceritt och thilkiendegiffuitt, huorledis thin Søn Herloff Daa schall thill Horn vdi Nederlandt ephther hans indstendig, idelig Bøn och

¹⁾ Sjæll. Tegn. 1586 Fol. 74.

Begier vdi erlig echte Meening offuerthallitt och siiden offentlig och epther thend Landtz Wiisz for Borgemestere och Raad sig hinde haffue throloffuitt thill sin echte Høstrw, siiden ochsaa nogen Vgger leffuitt mett hinde och ther epther dragit fra hinde och nu sig anstille, som hand samme sin Echtschabsløffthe lettferdeligen offuergiffuitt och icke holde eller achte wille, huoroffuer hun haffuer weritt foraarsagett sig hiid ind vdi Riigitt att begiffue och siden haffuer mett egen Bud thilschreffuitt forskreffne thin Søn, huilcken hindis Schrif-fuelsz och aff thig gantz wthilbørlig och emod hannem aff hinde beuist Welgierning wthacknemelig och vszømelig schall were vndfangen, huorfore hun nu vnderdanigst haffuer aff osz begeritt att forhielpis therwdinden thill Rette; ther epther att motte bliffue bethallitt och fornøyett, huis hun och hindis Frender forskreffne thin Søn laantt och forstrachtt haffuer mett Schade och Omkostning, — thett haffuer thu aff hindis hoesliggende Suplicatz wiidere att forfare. Och eptherdi wij schyldig ere for Gud thend Wdlendische och Fremmitt saa well som thend Indlendische att handthaffue och hielpe, huis Loug och Rett er, och therfor ingenlunde wille, att nogen sig vden wor Riige och Lande schulle haffue att becklage hoes osz att were ladett rettisløsz, mögitt mindre att thett schulle epther-sigis, att saadan Lettferdighett, som thin Søn begyntt och an-moditt haffuer, eblantt thennom, som adelig Standis ere, vdi wor Riige schulle were och liidisz, huilchett mangen erlig Adelsmand, som theris Ehre, Lempe och adelig Thilbørlichkeit bedre wille haffue vdi Achtt, och thette gantze Riige schulle till Foracht och Eptherthalle vndgielde noch høre, tha ere wij aff the Aarsage endelig foraarsagitt och allfuorligenn thilsindtz ingenlunde att lade hinde hielp- eller rettisløsz. Thi bede wij thig och wille, atthu thillholder thin Søn, att hand strax uforsømmelig sig hiid begiffuer och enthen sig epther sin Echtschabsplicht indstiller hoes sin Høstrw och sig ther epther, som hand adelig loffuitt, erlig forholder, eller och thu mett hannom och hand mett thig ere forthenektt hinde vdi alle Maade att thilfritzstille och giøre aldelis klagløs. Saa framptt thett icke scheer, wij tha icke schulle were foraarsagitt hinde

att meddeele andre Middell thill Retthe, som wij aff Øffrighedzs Embitt plichtig ere, och wij thett emod thig och forskreffne thin Søn att forethage som mett thennom, ther osz, wor Skriffuelsze och Retten icke haffue achtit och ansehatt. Huor thill thu mett hannum haffuer ether wist att forlade och ether ther epher att rette. Befallendis etc. Actum. Kroneborg XXXII (3: 22) Augusti Aar 1586.“

Jørgen Daa lod sig dog ingenlunde forbløffe af dette Brev; kun nogle faa Uger efter mødtes han med Vinike for Kongen paa Retterthinget, som da holdtes paa Antvorskov Slot; det var den 12. September. Dommerne her vare foruden Kongen selv Cantsleren Niels Kaas, Marsken Peder Gyldenstjerne, Admiralen Peder Munk, Rentemester Christoffer Walkendorf samt Rigsraaderne Steen Brahe og Hak Ulfstand og endelig Rigscaantsleren Arild Hvitfeld; sandelig en underlig Domstol i denne Sag, thi skjøndt Datiden mindst af alt kan bebreides en særlig Forkjærlighed for den ugifte Stand, saa var ved et besynderligt Tilfælde af alle disse Herrer kun Kongen, Peder Munk og Steen Brahe selv Ægtemænd; alle de andre vare gamle svorne Pebersvende, og de kunde saaledes, deres øvrige fortræffelige Egenskaber ufortalte, ikke antages at være særlig sagkyndige i Ægteskabsanliggender. I dette Tilfælde var det altsaa dobbelt nødvendigt, at der, som sædvanligt ved Forhandlingen af Sager af denne Natur, var tilkaldt Mænd af den høilærde Stand, nemlig ved denne Leilighed Dr. Anders Lemvig, Rector ved Universitetet, Dr. Poul Madsen, Superintendent, Dr. Anders Lauridsen, Professor theologiæ, og Magister Christoffer Knoff, Kongens Hofprædikant. For denne høitidelige Forsamling af fremragende og ansete Mænd gjensaa Vinike altsaa sin troløse Ægtefælle; men han kom ikke alene, hans Fader ledsagede ham, og det var Faderen,

som heelt og holdent førte Ordet paa hans Vegne. Heller ikke Vinike var mødt alene, hun havde medbragt en Fuldmægtig, men da Dommen ikke angiver hans Navn, lader det sig ei afgjøre, om han var en Landsmand af hende eller kun en Tolk, der skulde hjælpe hende at følge Retsforhandlingerne; thi saa vidt skjønnes kan, talte Vinike selv sin Sag for Retten. Dommen viser, at hun ikke har ført den ilde, især naar hensees til, at de detaillerede Undersøgelser og temmelig nærgaaende Spørgsmaal, som Dommerne her maatte tillade sig, vel vare skikkede til at forvirre og nedslaae en ung, ærbar Kvindes Sind.

Vinike anklagede altsaa Herluf Daa for, at han offentlig og efter hendes Lands Sædvane havde trolovet og fæstet hende til sin ægte Hustru, men nu siden mod al christelig Lov og Ret og sit eget udgivne Brev og Segl ikke vilde holde sit Ægteskabsløfte og Pligt; hun fremlagde for Retten den lovlig forkyndte Stævning, de to Erklæringer af Borgermester og Raad i Enckhuysen og Horn samt Herlufs eget Trolovelsebrev.

Jørgen Daa indrømmede paa Sønnens Vegne, at denne havde udfærdiget dette sidste Brev, men det var skeet i hans umyndige Aar, hvorfor Jørgen mente, at det i Grunden slet ingen Magt burde have; dog forlangte han ingenlunde, at Brevet skulde rykkes, tvertimod, Sønnen skulde holde det, men kun ikke anstille nogen anden Trolovelse eller Vielse, end skeet var, saaledes at Herluf skulde annamme Vinike til sig efter sit Brevs Indhold og ikke tage nogen Anden, imedens hun levede, men rigtig nok ikke holde hende som sin ægte Hustru, efterdi Brevet kun formeldte, at han skulde tage hende til Hustru, men ikke formeldte til ægte Hustru(!). Desuden an-

førte Jørgen Daa, at det i Nederlandene gik anderledes til med Trolovelse og Ægteskabssager, end som skeet var i dette Tilfælde, hvilket han meente at ville gjøre beviisligh, ifald Retten vilde give ham en vis Dag og Tid dertil; men han beraabte sig i den Anledning ikke paa noget bestemt Vidnesbyrd, ligesom han heller ikke selv begjærede Udsættelse for at skaffe et saadant tilstede. Endvidere hævdede han, at de ikke efter sædvanlig Skik vare præstegivne, og beraabte sig paa den Forordning, som nylig var udgaaet om Ægteskabssager (Ordinantsen af 19. Juni 1582), og da navnlig paa følgende Artikler: „skal og den hemmelige Trolovelse intet holdes, som er skeet foruden deres Villie, hvilke de ere undergivne, som ere Forældre eller Andre, som ere i Forældres Sted, fordi den Ære og Leilighed udkræver Gud udi det 4. Bud, dog dersom der findes slige Vilkaar paa Færde, at Forældrene ikke have nogen skjellig eller lovlig Aarsag det at forhindre, da skal deres Forbud eller hvis Forhindring, de derudinden ville gjøre, intet have paa sig. Sammeledes skal ikke heller holdes Trolovelse, som skeer udi Drukkenskab, udi nogens umyndige Aar, ikke heller om En er ikke ved sin rette Fornuft og Forstand. Saa skal ikke heller agtes eller for fulde ansces hvis hemmelige Bepligtelse- eller Trolovelsebrev, som Nogen giver hverandre indbyrdes.“ Da desuden dette altsammen var skeet udenlands, skød Jørgen sig ogsaa ind under Keiserretten, der formelder, at Ingen skal være sin egen Værge eller fuldmyndig, før han er 25 Aar gammel; og med Hensyn til det, som i Horn var passeret, da erindrede han om, at dertil var Herluf bleven saa godt som tiltvungen, efterdi han der var fængslig anholden; og sluttelig paastod han, at Vinike videre havde suppliceret, end hun kunde gjøre

beviisligt, ifald det maatte blive stykkeviis forhørt. Men alle disse Paastande og Henviisninger bar dog lige saa ringe Frugt som Jørgens fiffige Adskillelse mellem Ordene „Hustru“ og „Ægtehustru“, thi den paa Retterthinget afsagte Dom kom til at lyde:

„Efterdi der findes Herluf Daas eget Brev og Haandskrift, udi hvilket han forskrevne Vinike Villumsdatter haver sig trolovet at leve og døe med og aldrig at skilles ved uden ved Døden, der han hende og endnu aldeles haver været ubevaret, som han og selv personlig tilstod; han og, adspurgt, ikke heller haver vidst hende nogen uærlig Sag at tillægge, hvorfor de kunde skilles ad; og saadanne hans Forpligt haver efterfulgt legemlig Omgængelse; saa og om samme Sag og Giftermaalshandel findes udi Holland udgivet adskillige Breve, dennem lovligen efter den Lands Viis, Skik og Vane at være sammen kommet, vide vi ikke derimod at sige; men efterdi Hver er pligtig til at holde sit Brev, Segl og Haandskrift, da bør forskrevne Herluf Daa efter hans udgivne Brevs Lydelse som en Riddermandsmand sit Brev at fuldgjøre og fuldkomme og hende at have som hans ægte Hustru, ikke at forlade, men leve og døe med og ikke som nogen Bislopperske, og med hende tilbørligen at omgaacs, som en ægte, god Mand bør at gjøre. Men hvis saa er, at forskrevne Jørgen Daa eller hans Søn Herluf Daa formene samme Ægteskabs Proces ikke at være dreven eller fuldgjort efter den Skik og Vane, som udi Holland og paa de Steder holdes, da hannem at søge sin Sag der og med Retten at udføre og at hænde Lov efter den Lands Vane. Og skal forskrevne Herluf Daa, om han eller nogen paa hans Vegne paa mangler inden dette og SS. Philippi og Jacobi Dag førstkommende, næst efter dette Brevs Dato

regnendes, udføre hannem sin Tale, eller skal det blive en stille og kvær Sag, hvorpaa han skal være forpligtet at stille hende eller Os paa hendes Vegne nøiagtig Forvaring¹⁾

Vinike havde saaledes vundet sin Sag, men hvis hun paa denne Dom har bygget et Haab om, at nu vare hendes Trængsler forbi, saa blev hun paany sørgelig skuffet. Havde hun end ved Retsforhandlingen vundet sine Dommere for sig, har maaskee endogsaa Synet af hende paany gjort et saa stærkt Indtryk paa hendes svage Ægtefælle, at han i Smug eller aabenlyst efter Dommens Afsigelse har fornyet Samlivet med hende, hvad der vel ikke med rene Ord siges i mine Kilder, men hvorom der haves det meest talende Vidnesbyrd i den Omstændighed, at Ægteparret det følgende Aar fik en Datter; saa var der dog Een tilbage, som hun ingenlunde havde vundet, og han havde et langt stærkere Tag i hendes Husbond; denne Ene var Jørgen Daa, og ligesom han under Retsforhandlingerne heelt og holdent havde ført Ordet for sin Søn, saaledes var det ogsaa ham, som strax efter Dommens Afsigelse ved nye Paafund søgte at berøve Vinike Frugterne af hendes Seir.

Foreløbig anstillede dog Jørgen Daa sig, som om han gav tabt. Der blev sluttet et Forlig mellem Parterne, af hvis Vilkaar kun det kjendes, at Vinike forpligtede sig til at følge Herluf udenlands, ifald han maatte blive tilsinds at forsøge sin Lykke i fremmede Lande. At denne tilsyneladende naturlige Bestemmelse gjemte en Snare, anede Vinike vel neppe dengang, men det var ogsaa kun Hensyn til Fremtiden, der fik Jørgen Daa

¹⁾ Herredags Dombogen XII Fol. 62 ff.

til at stille denne Betingelse, thi foreløbig laae hans Planer nærmere ved Haanden. Foregivende, at han agtede at efterkomme den afsagte Dom og holde hende ærlig, som det anstod hans Søns Hustru, skikkede han Bud til Vinike, at hun skulde komme til ham og tage Ophold paa hans Gaard Snedinge, og den godtroende Vinike begav sig da afsted kun i Følge med sin Tjenestepige. Men ved Ankomsten dertil fik hun en ganske uventet Modtagelse, idet Jørgen Daa strax lod hende indespærre i et Kammer, jagede hendes Tjenestepige bort og afbrød al Forbindelse mellem Vinike og Omverdenen, som det nedenfor vil sees. Hvor Herluf dengang var, vides ikke, dog neppe paa Snedinge, og han har maaskee saaledes ikke været directe Medskyldig i den Behandling, hans Hustru fik. Tvertimod ligger det nær at antage, at Jørgen Daa netop har opdaget, at Herluf var ved at slippe ham ud af Hænderne, og at han derfor for en Tid har afbrudt al Forbindelse mellem ham og hende. Ved sin ublide Behandling af Vinike har Jørgen Daa sagtens tilsigtet, at hun skulde faae nok af det fine Svogerskab, som hun ved sit Giftermaal var kommen i, og derefter af egen Drift forlade Landet; det antydes dog ogsaa, at Jørgen, da han nu cengang havde hende i sin Magt, ikke vilde vige tilbage fra nogensomhelst Voldsomhed imod hende for at naae sit Maal. Men atter krydsedes hans Planer ved Vinikes Snildhed og hendes eiendommelige Gave til at vinde Venner overalt. Uagtet alle Breve til og fra hende bleve overlæste af Jørgen Daa og hun ikke fik Lov til at see andre Mennesker end Jørgen selv, hans Hustru og Døttre, lykkedes det hende dog at faae indgivet en Klage til Kongen, hvori hun skildrede den eiendommelige Maade, hvorpaa Jørgen Daa fuld-

gjorde en kongelig Retterthingsdom. Det er næsten ubegribeligt, hvorledes Vinike har faaet denne Klage indgivet; man maa nærmest antage, at en af Døttrene har hjulpet hende enten af Medlidenhed med hendes ulykkelige Stilling eller af Nag til Broderen, der i alt Fald senere viste sig at være en mindre god Broder. Derimod sees det ikke, at hendes egen Slægt i Holland har ydet hende nogen Haandsrækning eller overhovedet taget synderlig Deel i hendes senere Skjæbne. Der indløb rigtignok en Klage fra dem, der kom til Kongen omtrent samtidig med Vinikes; men den androg nok kun om Kongens Bistand til at erholde en Pengesum, som hendes Stiffader havde tilgode hos Herluf Daa.

Vinikes Klage fandt som sagt Vei til Kongen, og et nyt, endnu mere karakteristisk Brev til Jørgen Daa udgik derefter fra Gjedsersgaard paa Falster under 19. October 1586. Det lød saaledes:

„Jørgen Daahe fieh Breff, sin Sønn Herloff Daahe etc. anrørendis, vt sequitur.

Frederich etc.

Wiid, att thin Söns Høstru haffuer vnderdanigst klaglig ladit giffue osz thilkiende, att som thu hinde schall haffue ladit henthe thill thin Gaard Sneding mett thend bescheed och Forthrustning, att thin Søn wor Dom schulle eptherkomme och haffue och holde hinde for sin echte Høstrw, som thett thilbørligt (er); tha schall thu hinde haffue ladett indspærre vdi ett Kammer och foriagit hindis Thienistpiige fra hinde, och end dog hun nu siiden maa haffue samme hindis Thienistepiige hoes sig, skulle i dog hinde formene att schicke hinde nogenstedtz fra sig vdi sin Ehrinde och schall holde och spise hinde enlich vdi samme Kammer, saa hun icke maa komme thill nogen, icke heller nogen thill hinde, vden att en thin Døttre vnderthiiden gaar thill hinde. Naar hun och will schriffue nogit fra sig, skall hun thett icke maa giøre, vden thett thil-

forn offuersehes. Thizligest huis Breffue hinde thilschriffuis, schulle opthagis och leszis, før end hun thennom maa bekomme, och i alle Maade saa holdis mere som thin och thinn Søns Fange end som hans echte Høstrw. Nu kunde wij icke wiide, huad thu for Thancke thig thilsinde thager, atthu vdi saa Maader wildd sette osz Briller och Woxnesz paa, wor och wore elskelige Riigis Raadtz Dom, som wij mett thennom dømptt och affsagdt haffuer, osz och thennum thill høgiste Spott och Foracht, i thett thu forschreffne thin Sønne Høstru haffuer fordrift och ladett henthe vdi thin Husz och ladett thig emod hinde och Alle liude och fornemme, som thin Sønn hinde schulle haffue och holde som sin echte Høstru och wor Dom i alle Maade schulle bliffue eptherkommitt, och liigenell Inthett minder end thett anseher, men mere hinde liigere en Fange och Wdedische end nogen erlig echte Quinde schall lade holde; kunde och well erachte, att eptherdi thu thig saadant fordrister och vnderstaar, emeden wij ere endnu saa ner werendis, att wij kunde spørge om thin Forholding, skulle thu, nar wij wiidere ware forreigszet, thig thill ydermere emod hinde lade forløste, som thin Huszfolek thennum och nochsom schulle lade høre och formercke mett saadan Thruszill. Och wille wij thig ther om icke forholde, att wij thett aff thig eller Ingen wille liide, atthu wor och wor elskelige Riigis Raadz affsagde Dom och Sententz schulle haffue och holde for thin Spill och Spott, och thersom thu eller thin Søn endelig thencker att wille were the første, thett giøre schulle, wille wij och were forthencktt thill, thett ether saa att wedergiore, att alle Eptherkommende ther wid schall haffue Exempell saadant sig att vndtholde. Huorfore wij thig her mett aduarit haffue wille engang for alle, attu er forthencktt vdi mett thin Søn och thin Søn mett thig hannum att lade haffue och holde forschreffne sin Høstrw vdi thend Ehre, Achtt, Wirde och Standt, som en erlig echte Quinde bør att holdis, och som wor Dom hannum thilholder. Saa framt thett icke schier, men ydermere Klage ther om for osz indkommer eller wij andre Maade anderledis ther om forfare, tha maa thu wiide, att wij icke allene wille haffue mett thin Sønn att giøre som thend, osz,

wor och wor elskelige Riigis Raadz Dom haffuer hafft for Spott och Forachtt, men och mett thig, mett huis Raad och Forarbeding wij wiide Saadantt att schie, och wille finde Raad, ether bode att schaffe och forordne paa the Steder, som i schall haffue Thiid ether thill bedre Sind och Fornufftt att betencke, huor thill thu nu wist maa haffue thig att forlade. Thett haffuer och thin Sonne Høstruis Suager osz ladett giffue thilkiende, huorledis att hand aff hindis Steffader er fuldmectig giortt att indfordre 382 Gylden, som thin Søn hannom schyldig er epher sin Breff och Segell, begerendis therfore wor Forschrift thill thig, att hannum samme Pendinge maa bliffue fornøytt; thi bede wij thig och wille, attu retter thig self therudinden, forskreffne Pendinge paa thilbørlig Fuld-macht och Quitting att bethalle, saa the thennom ther om icke schulle haffue for osz att beklage. Ther mett schier wor Wilge och Befalling, huor epher thu thig wilt haffue att rette. Actum Giedtzgaard thend 18. Octobris Aar 1586.¹⁾

Hele dette Brevs Indhold og Tone, ligefra den meget sigende Udeladelse af den ellers sædvanlige Indlednings Hilsen „Vor Gunst tilforn“, viser noksom, hvor levende en Deel Kongen tog i Vinikes Skjæbne. Jørgen Daa har heller neppe et Øieblik tvivlet om, at aabenbar Ulydighed imod det vilde være utilraadelig, og der indtraadte derfor en kjendelig Forbedring i Vinikes Kaar. Sin Tjenestepige havde hun alt faaet igjen til sin personlige Opvartning; herefter fik hun Adgang til Jørgen Daas og hans Hustrus eget Bord og blev i det Hele behandlet som et Familiemedlem.

Men derfor gav Jørgen Daa ikke tabt; kun valgte han nu en anden Vei, og Kongen har aabenbart kjendt sin Mand meget nøie, eftersom han i Brevet udtaler den Formening, at det kun var hans Nærhed, der beskyttede Vinike mod yderligere Overlast; thi Jørgens nye Plan

¹⁾ Sjæll. Tg. 1586 Fol. 96.

gik netop ud paa ganske at unddrage Vinike al Bistand fra Kongens Side ved at lokke hende ud af Landet. Men hertil var Herluf Daas Hjælp fornøden, og derfor fik han atter Lov til at optræde paa Skuepladsen. Herluf kom altsaa til Snedinge med den Besked, at han nu agtede at drage til England for at søge sin Lykke der, og opfordrede sin Hustru til at følge med sig derover. Vinike gjorde neppe store Vanskeligheder herimod. Deels havde hun jo ligefrem forpligtet sig dertil, deels var Samlivet med hans Frænder paa Snedinge sikkert alt andet end behageligt, og endelig har hun vel tænkt, at naar hun og Herluf først bleve alene i et fremmed Land, hvor Ingen behøvede at faae at vide den Forskjel, som var imellem deres Byrd, saa skulde det nok lykkes hende ganske at knytte sin Husbond til sig. Saa reiste de da til England, men hvilke Forhaabninger Vinike end kan have knyttet til denne Reise, saa viste det sig snart, at den kun vilde bringe hende nye Skuffelser og nye Sorger. Kort efter Ankomsten forandrede Herluf sin Opførsel imod hende; han viste hende mere og mere Ligegyldighed, fortalte vidt og bredt, at hun var af ringe Kjøbmandsstand og ikke adelbaaren som han, at de ikke vare lovlig viede sammen osv., og sluttelig havde han den Frækhed at indstævne hende for en geistlig Domstol, for Erkebispens af Canterbury, og forlange den i Danmark imellem dem afsagte Dom underkjendt, ligesom han endelig unddrog sig alt Samliv med hende.

Den stakkels Vinike stod saaledes atter ene og forladt i et fremmed Land, denne Gang ovenikjøbet i en lidende, høifrugtsommelig Tilstand; men desuagtet optog hun ogsaa her Kampen med den beundringsværdigste Energi. Raadsnar valgte hun samme Vei som i Dan-

mark, at tye til Landets Overhoved. Altsaa henvendte hun sig til Dronning Elisabeth, og hendes yndefulde Optraeden og ulykkelige Skjæbne vakte hos Dronningen en ligesaa levende Medfølelse og Interesse for hende, som Vinike i Danmark havde fundet hos Kong Frederik II. Dronningen befalede sin Cantsler i Forening med Erkebispem at undersøge Forholdet imellem Ægtefællerne og navnlig tage nøiagtig Borgen af Herluf, at han ikke vilde forlade England, forinden hans for Erkebispens Domstol svævende Retssag var afgjort.

Destoværrer savnes Actstykkerne til denne Retssag; det kan ikke sees, hvornaar den er anlagt, hvornaar Dommen er afsagt, ja hvad værre er, det lader sig end ikke med Vished afgjøre, om det virkelig var Herluf, som havde indstævnet Vinike; thi Dronning Elisabeth, der dog i det Stykke burde være vel underrettet, udtaler, som det nedenfor vil sees, at det er hende, som i Anledning af Vinikes for hende fremførte Besværing har befalet Erkebispem og Cantsleren at undersøge, om Ægteskabet var lovligt; men saaledes forholder det sig dog neppe, thi fra dansk Side bebreides det senere netop paa det Stærkeste Jørgen og Herluf Daa, at denne Sidste har formastet sig til at appellere en af Kongen og Rigsraadet afsagt Dom for en fremmed Domstol, imod hvilken Beskyldning disse ikke fremføre den ringeste Benægtelse eller Undskyldning. Om den engelske Retssag vides der kun, at den sluttelig fik samme Resultat som den danske, idet Herluf blot opnaaede at faae en ny Dom for, at han og Vinike vare lovlig viede og rette Ægtefolk. Men alt forinden, saasnart han mærkede, at Processen begyndte at tage en for hans Øiemed ugunstig Vending, havde Herluf Daa forladt England, ladende i Stikken

ikke blot sin Hustru, der imidlertid var bleven Moder til en Datter og nu selv maatte skaffe Penge til at betale deres Herberge, lange Ophold i England og Udgifterne ved sin Barselfærd, men ogsaa de Mænd, der havde sagt god for hans Tilstedeværelse i England og som nu maatte bøde en stor Sum Penge. Til disse hørte maaskee en vis John Paulsen, som ifølge et Brev fra Dronning Elisabeth til Kong Christian IV af 3. Sept. 1589 var bleven kastet i Fængsel i England paa Grund af Forløfter for Herluf Daas Gjæld¹⁾.

Men Vinike havde nu saa meget mere Grund til ikke at opgive Kampen, som den fremtidig ikke blot gjaldt om at sikre hendes egen Fremtid, men ogsaa om at betrygge hendes lille Datters, og hun var derfor strax betænkt paa at følge efter sin utro Ægtefælle. Rigtignok saae hendes Udsigter i Danmark nu mindre lovende ud end nogensinde, idet hendes Beskytter, Kong Frederik II, var død og hans Efterfølger paa Thronen kun var et Barn; hun maatte altsaa være belavet paa, at hendes Svigerfader med endnu større Dristighed end hidtil vilde optræde fjendtlig imod hende, og hvad Hjælp hun kunde vente af sin Ægtefælle, havde hun havt Beviser nok paa. Hun maatte altsaa nærmest haabe paa, at Regjeringsraadet i dette som i Andet, saavidt muligt, vilde følge den afdøde Konges Fodspor, og derfor tilskrev hun først dette Raad en Fremstilling af, hvad der var passeret i England, og det viste sig snart, at Regjeringsraadet, af hvis fire Medlemmer de tre, Niels Kaas, Peder Munk og Christoffer Walkendorf, havde været iblandt hendes Dommere i sin Tid paa Antvorskov, endnu bevarede hende i vel-

¹⁾ Geh. Arch. Breve fra Dronning Elisabeth Nr. 75.

villig Erindring og med Iver tog sig af hendes Sag. Hendes skriftlige Henvendelse til Raadet var nemlig tilstrækkelig til at foranledige følgende Brev, der i Form og Tone ikke stod tilbage for de Breve, Jørgen Daa havde modtaget fra den afdøde Konge.

„Jørgenn Daa sich Breff, hans Søn Herloff Daa anrørindis, som haffde throloffuit thend Nederlendische Quinde, vt sequitur.
Christian etc.

Vor Gunst thillforn. Wiid, att som en Quinde, wid Naffn Weinicke Willomsdatter, guod Thid siden forledenn, før end Gud alldmechtigst kallditt thend stormechtigste, hogborne Første och Herre, Her Friderich thend Anden, Danmarckis, Norgis etc. Konning, wor kiere Herre Fader, salig och hoglofflig Ehuekommelsze, haffuer för hans Kierlighett wnderdanigstt bode schrifftlig och mundtlig klagligen andragitt och thillkiende gifuit, huorledis at thin Søn Herloff Daa haffde hinde throloffuit wdi Holland thill sinn echte Høstru epther thend Schick och Ordning, som ther wdi Landitt seduanligtt er, och nogen Thid ther epther er dragitt fran hinde hid ind wdi Rigett och sinn Ehteskabs Plichtt icke haffuer willd hollditt, men hinde aldelis wille forlade, och hun therfore hosz hogbemelte wor kiere, salig Her Fader om Befordring thill Rette haffuer wnderdanigst anholdditt, saa att hans Kierlighett epther slig hindis inderlig Klage haffuer indsteffnitt hannom och hinde för sig och nogle wore ellskelige Rigens Raad och the Hoglerde wdi Rette, och tha er Dom gangen och the dømptt thillsammen wdi Ehteskab, som samme Dom widere formelder, — tha komme wij nu wdj Forfaring aff huis, forskreffne Weinicke Willomsdatter wor thilforordnide Regerings Raad haffuer thillschreffuit, huor aff wij haffue befallit thig her hosz enn Copie att schulle thill schickis, huorledis forskreffne thinn Søn, sidenn hand hinde med listige och bedrechlig Ord haffuer lockitt med sig her aff Rigett, inthett mindre haffuer ansiett end hogbemelte wor kiere, salig Her Faders Dom, medenn aldelis ther emod sig ganttzs wthilbørlig emod hinde beuist och forholdenn, hinde för Retten indfordritt wdi Engelland, først

for Biskopen aff Canterberg och siden ther fra ind for Hoffretten appellieritt, menindis sig ther anden Sententz emod hogbemelte wor kiere, salig Her Faders Dom att wille erholde, huileken hans wbluferdig och wbeskemmit Dristighed wij ingenlunde wille haffue hannom skenckitt, meden thill sin Thid thilbørligen wide hosz hannom, att hand som en thette Riges Wnderdan schulle sig wnderstaa emod hogbemelte wor kiere Her Faders Dom, hans Kierlighett thill største Spott och Forachtt och thette lofflig Konge Rige, hans rette Federne-land, thill merkelig Hon och Fornid, for anden Rett och Dommere att apellere, enddog hogbemelte wor kiere, salig Her Fader saa well som och icke heller wij mere end nogen wore Forfedre, fremfarne Konninger wdi Danmarck, icke kiende nogen Keiszer, Konge eller anden Potentat offuer osz eller for Offuerrommere wden Gud aldmechtigste allene. Och epherti wij formereke, att hand dog thill Offuerlod ochsaa ther wdi Engelland for Retten, som hand haffuer apellieritt, er thilldømpptt forskreffne Weinicke Willomsdatters Echtemand at bliffue och med Retten at bør thillholdis thill samme Stand och Plichtt med hinde, som thu sielff aff hoszliggende Wdschriffitt aff nøigachtig Widisze aff thend Dom, ther om wdi Engelland thennom emellom gangen er, haffuer att fornemme, tha bede wij thig och wille, attu thill thencker forskreffne thin Søn endeligen at thillholde sig ephther forskreffne Domme att rette och hinde att haffue och holde for sinn echte Quinde och beuisze sig emod hinde, som thett hannom bør ephther saadan hans Plichtt, saafremptt wij icke schulle foraarszagis aff ydermere Klage herudinden thill anden Middell emod hannom at lade foretage, wid huileke hand kand bliffue holden thill thett, som christeligg, billigt och rett er. Wij wille dog icke thes minde osz haffue forbeholditt thill sin Thid huis Thilltale, wij kunde haffue thill hannom for thend Spott, Spiid och Forachtt, hand hogbemelte wor kiere, salig Her Fader och osz och Rigett haffuer beuist, wdi thett hand offuer hans Kierlighettz och Rigens Raadtz och the Hoglerdis Dom och Sententz haffuer wdi samme Sag for andre Dommere appelleritt. Her ephther thu

thig wille wide att rette. Ther mett etc. Actum Kiøbenhaffn thend 21. Aprilis Anno 1589.*¹⁾

Dengang var Vinike selv endnu i England, hvor hun udvirkede et Brev fra Dronning Elisabeth til den unge Konge Christian IV, dateret 29. Juni 1589, af følgende Indhold. En dansk Adelsmand „Herloff Daa“ var for to Aar siden kommen til England med sin Hustru „Venekina Williamsaa“, en hollandsk Kvinde, men forlod hende meget snart, foregivende, at han havde aldrig været lovlig viet til hende, skjøndt den eneste Grund, han havde hertil, var, at hendes Rang ikke var liig hans egen, da hun var af Kjøbmandsslægt. Hustruen havde da klaget til Dronningen, som overdrog Erkebispens af Canterbury og sin Cantsler at undersøge Sagen, og disse toge da Borgen af Herloff Daa, at han ei vilde forlade Landet, før Sagen var afgjort. Ægteskabet var derefter bleven befundet lovligt, saa meget mere som det alt var bleven undersøgt af Kong Frederik II og af Kongens Retterthing og dømt ved Magt, men forinden var Daa vendt tilbage til Danmark uden sin Hustru. Dronningen udtaler derpaa Ønsket om, at Kongen vil sørge for, at Parterne blive forenede, i Særdeleshed da, forinden Husbonden forlod England, en Datter er bleven født, som i høi Grad ligner ham af Aasyn. Brevet slutter dernæst med den foran omtalte Udtalelse om, at Hustruens ringe Fødsel synes at opveies ved hendes Sæders Adel og Ynde („certo conjux generis sui tenuitatem morum nobilitate et lepore compensare videtur“).²⁾

Vinike har vist selv været Overbringer af dette Brev, i alt Fald begav hun sig nu til Danmark. Her henvendte

¹⁾ Sjæll. Tg. 1589 Fol. 144 f.

²⁾ Geh. Arch. Breve fra Dronning Elisabeth Nr. 72.

hun sig ikke blot til Regjeringsraadet, men hun søgte ogsaa til Enkedronning Sophie, der strax tog sig af hendes Sag og tilskrev Regjeringsraadet et Brev, hvori hun foreholdt Raadet, at det var dets Pligt i Kongens umyndige Aar at drage Omsorg for, at hans afgangne Faders Domme bleve efterkomne. Og saa fik da Jørgen Daa en ny og endnu skarpere Paamindelse saalydende:

„Jørgen Daa fick Bress, hans Søn Herluff Daa anrørendis, vt sequitur.

Christian 4.

Wor Gunst tilform. Viid, att thend stormegtige, hogborne Førstinde, Frøicken Elizabeta, Engeland, Franckeriige och Hibernne landtz Drotning, wor kiere Fenecke, haffuer osz tilschreffuit met thin Sone Hustrw Winicke Willomsdatter, huorledis att de samptligen nu tho Aar siiden forleeden er kommen ther wdj Engellandt, och som thin Søn strax haffuer begynt att lade sig mercke wdi Wuillighed moed forskreffne sin Hustrw, hinde fra sig forskut och søgt Middel att schillies fraa hinde, skal Sagen werre indfodrit for Ercebispen aff Cantaber, och ther gangit Dom, siiden din Sønn er emoed sin Forplicht och Tilsauffn wduiigit, thennom Ectefolek att werre och bliffue, huorfor hogbemelte Drotning aff Engelland for forskreffne thin Sønne Hustru Winicke Willomsdatter begierer aff osz, at wij hannom wille tilholde de Domme, emellom thennom bode her wdi Riigit och wdi Engeland er gangen, at holde och epterkomme och hinde at tage til sig och haffue som sin rette Ectehustru, som du aff Copie aff hindis Kierlighets Schrifuelsze til osz, her huosz folgendis, haffuer at fornemme. Saa kunde wij osz icke nocksom forundre, aff huad wbluferdig och vbeskemmit Dristighett forskreffne din Søn sig haffuer vnderstanden at søge andre Domme offuer thend Dom, wor kiere Her Fader, salig och hoglofflig Ihukommelsze, med nogle Riigens Raad och de Höglerde emellom hannom och forskreffne hans Hustrw Winicke Willomsdatter dompt haffuer, huilckett wij och ingelunde wille haffue hannom skenckit, meden til sin Tiid tilbørligen viide huosz hannom, at hand

schulde emoed hogbemelte vor kiere Her Faders Dom, hans Kierlighet til største Spott och Foracktt och thette lofflige Kongeriige, hans rette Federneland, til merckelig Haan och Forniidtt. for anden Rett och Dommere appellere, endog hogbemelte wor kiere Her Fader, saa wel wij icke heller meere end nogen wore Forfedre, fremfarnne Konger wdj Danmarck, icke kiende nogen Keyszer, Konge eller anden Potentat offuer osz eller for Offuerdommere wden Gud almegtigste allenne. Tisligeste giiffue wij ochsaa thig aff huoszliggende Copie att forfare, huis stormegtige, hogbornne Førstinde, wor kiere Frw Moder, haffuer wor elskelige forornede Regieringsraad tilschreffuit for forskreffne thin Sone Hustru Winicke Willomsdatter. Tha epterdi forskreffne din Søn nu icke allenne her vdj Riiget formedelst hogbemelte wor kiere Her salige Faders Dom, offuer huilken osz billig bør, som wij och icke heller wille wnderpade, tilbørligen at holde, er tildømt forskreffne Winicke Willomsdatter at haffue for sin Ectehustrw, meden ocsaa end ydermeere haffuer vdj huoszliggende Kongeriiger kundgiort sin Letferdighed, att hand allene, som vdj hogbemelte Drotning aff Engelland Schriffuelsze formeldis, for thend Schyld, hun icke aff Stan och Biurd er hans Liige, thet hand tilforn haffde burd at betencke, søger att schillies fra hinde och ingen thilbørlig Sag eller Beschyliding haffuer emoed hinde vdj noget Maade och therfore atter till Offuerflod vdj Engelland ere dømt Ectefolek tilsammen att werre och bliffue och met Retten burde att tilholdis sin Ecteschaffs Plickt at holde, som Du wiide(re) aff Copie aff samme Dom, her huosz ligger, haffuer at befinde; oc epterdj wij formedelst hogbemelte wor kiere Fru Moders som oc Drotningens aff Engellands Schriffuelsze anlangis och erindris om wor Øffrighetspligt, att wij hinde til thett, christeligt och ret er, wille hielpe och hantheffue; tha bede wij thig och wille, attu endeligen er forteneckt wdj forskreffne din Søn, thersom hand er tilstede her vdj Riigit, ther til at holde, at hand strax anammer til sig forskreffne sin Hustru oc bliffuer huosz hinte och haffue och holde hinde, som hand sin Ectehustru bør at holde. Thersom hand endnu icke er her vdj Riiget, attu da hannom hiem forskriiffuer, at

hand sig der epter til sin tilbørlig Eckteschabspligt huosz hinde indstiller, och midlertiid hinde som din Sønestrw met tilbørlig Wonung och Wnderholding forsørger, at hun med sit Barn maa haffue en erlig Ophold och icke forarsagis sig ydermeere for osz at beklage, ansehendis, attu hinde som rette Ectelustru billiger hielper och wnderholder, end du hannom til hans letferdige Affuigelsze fra sin Ecteschabsplickt med zehr och Thering forstrecker. Saa framt thett icke scheer, och hun sig ydermeere for osz beklagendis vorder, wij tha icke schulde aarsagis att tencke til de Middell, ved huileke baade du och thin Søn kunde bliffue holdenn ved thett, som christeligt, loughligt oc tilbørligt er. Her epter du thig wiide at rette. Ther med scheer wor Wilge oc aluorlige Befalning.

Haffnia thend 12. Septembris Anno 1590 (a: 1589).^{* 1)}

Men havde Jørgen Daa tidligere nølet med at efterkomme den afdøde Konges Domme og Befalinger, saa var han nu ikke bange for at vise aabenbar Ulydighed. Han svarede Raadet kort og godt, at han vidste sin Søns Hustru Intet til Villie og meente at have fortjent bedre af den afdøde Konge og af Raadet end saadanne Skrivelser.

Man skulde nu have ventet, at der ligeoverfor en saadan Gjenstridighed var bleven grebet til de „andre Midler“, hvormed Jørgen Daa gjentagne Gange var bleven truet; men Regjeringsraadet, der vidste, at det kun i nogle faa Aar vilde være ved Roret, og jo aldrig kunde vide, hvorledes den unge Konge selv vilde stille sig til Sagen, naar han kom til Regimentet, ønskede at undgaae alle Voldsomheder, og det nøiedes derfor med, denne Gang i sit eget Navn, under 26. Sept. 1589 at tilskrive to Adelsmænd, Lave Beck og Claus Hundermark, et Brev, hvori Sagens Gang fra først af refereres, derunder, at Herluf Daa ikke havde agtet Kong Frederik II's

¹⁾ Sjæll. Tegn. 1589 Fol. 197 ff.

Dom nøiagtig, men i England paany tiltalt og for Rette stillet sin Hustru; men da han ogsaa der fik en saadan Sentents, at de skulde være og blive Ægtefolk, har han heller ikke villet agte denne Dom, men er i Mellemtiden draget fra sin Hustru og har efterladt hende i stor Elenighed i de fremmede Lande, etc. etc. Brevet slutter derefter saaledes:

. . . . Och epterdi wij icke thuiffe, at naar hogbemelte wor allernaadigste wdualde Herre Printz och Konning kommer thil hans Mayestetts myndig Aar icke wille lade sig wel befalde, at mand icke anderledis haffuer aektidt hans Mayestetts Herre Faders, salig och hoglofflig Ihukommelszis, Dom oc Sententz; wij och thett wdi hans Mayestetts wmyndige Aar icke kunde lade paszere, tha bede wij eder wenligen, atti mett thett allerførste wille begiffue eder thil forskreffne Jørgen Daa oc thale mett hannom om ald forskreffne Sags Leiglighed oc thilraade hannom, at hand forordner forskreffne hans Søn Høstrw en nottorfflig oc aarlig Wnderholding, huor mett hun sig wdj hans Søn Frauerelsze kunde wnderholde, erhindrendis hannom oc om allehonde Wleiglighet, som sig ther aff kunde begiffue, thersom hand saaledis hans Søn wdj hans moduillig Forszet wille bifalde. Huilekett wij eder wenligen icke kunde forholde. Haff. 26. Septembris Anno 1589. Subs. Niels Kaasz. P(eder) M(unch), J(ørgen) R(osenkrantz) och C(orfitz) W(iffert).¹⁾

Det var nu egentlig forunderligt nok, at Raadet just henvendte sig til Lave Beck og Claus Hundermark, thi den første var Herluf Daas Morbroder og den sidste hans Svoger, og de maatte altsaa antages at være alt andet end uinteresserede Mæglere; rigtignok lod det sig tænke, at disse to Mænd af Hensyn til de kommende Tiders Skifteforhold kunde føle sig opfordrede til at støtte og befordre Vinikes Fordring om Opretholdelse af hendes Ægteskab, men for Øieblikket maatte de jo ligesaa

¹⁾ Sjæll. Tegn. 1589 Fol. 221 A.

vel som Jørgen Daa opfatte dette Ægteskab som en Vanære for hele Slægten. Der kom da heller ikke noget-somhelst Resultat ud af deres Forhandling mellem Parterne, om en saadan overhovedet har fundet Sted.

Den utrættelige Kvinde søgte da paany Rettens Hjelp og udtog en Stævning over Herluf Daa til den paafølgende Herredag, som holdtes det næste Aar i Kolding. Men da hendes Sag her den 29. Juli 1590 kom for, fandt Vinike kun for sig Jørgen Daa og Claus Hundermark, der med Eed bekræftede, at Herluf Daa var i Spanien, hvorfor de i Henhold til dansk Lov forlangte, at han maatte nyde sex Ugers og et Aars Varsel, og Sagen blev saa opsat til det følgende Aar¹⁾.

Felttogsplanen fra Jørgen Daas Side var tydelig nok: Vinikes Udholdenhed eller i det mindste hendes Penge-midler skulde udtømmes ved at forhale Sagen. Regjeringsraadet gjennemskuede aabenbart denne Plan, thi faa Dage efter, nemlig den 13. August, sendtes der en Ordre til Rentemester Enevold Kruse om at betale Vinike 150 Rdl. i tre Terminer til hendes Underhold i det mellemliggende Aar²⁾. Disse Penge fik Vinike udbetalt den 14. August, den 23. October og den 18. November³⁾; alle tre Qvitteringer ere daterede Kolding og findes endnu i Geheime-Archivet iblandt Bilagene til Rentemester-Regnskabet for 1590. De ere udfærdigede paa Dansk af en af Renteskriverne, men desuagtet underskrevne af Vinike egenhændig paa Hollandsk, hvad der tyder paa, at hun dengang endnu ikke var synderlig bevandret i Dansk,

¹⁾ Herredags Domb. XIII. Fol. 35 f.

²⁾ Sjell. Tegn. 1590 Fol. 296.

³⁾ Rentemester-Regnskab 1590 Fol. 183, 186, 189.

en Omstændighed, der er af Betydning med Hensyn til den det følgende Aar sluttede Contract. Paa den første Qvitering har hun skrevet „Dyz bofen gheschrefen becennd yck Wyniken Wyllems met eyghens hant“, paa de sidste to kun „Wyniken Wyllems myn eygen hant“. Den forholdsviis gode og læselige Haandskrift viser, at hun har faaet en Opdragelse, der fuldstændig kunde maale sig med den, Fleertallet af Datidens danske Adelsdamer nød.

Paa Regjeringsraadets velvillige Optræden overfor Vinike svarede Jørgen Daa ved selv at udtage en Contrastævning imod hende til den følgende Herredag 1591. Her anklagede Jørgen hende for, at hun paa sidste Herredag i Kolding havde ham „i Kongens, Raadets, Adels og Uadels Nærværelse aabenbarlig mod danske Lov og mod al christelig, billig Skjel og Ret uden al tilbørlig Aarsag en Skjelm og Tyv skjeldet og kaldet“, menende hende derfor at burde være den samme, hun havde skjeldet ham for, uden hun ham slig hendes Skjeldsord skjelligt kunde overbevise; i lige Maade tiltalte han hende, fordi hun for nogle Aar siden løgnagtig havde forklaget ham for den afdøde Konge og derved forarsaget ham en ugunstig og unaadig Herre. Vinike svarede hertil, at Skjeldsordene beroede paa en Misforstaaelse, idet hun havde opfattet en Udtalelse af Jørgen Daa paa Retterthinget, som om han havde skjeldt hende for en Hore, hvortil hun i Hastmodighed havde svaret nogle Ukvemsord, nemlig, at han skulde være en Skjelm og Tyv, til han kunde overbevise hende om sligt. Jørgen Daa benægtede, at han havde kaldt hende en Hore; han havde dengang kun sagt, „at hvorledes hun havde levet med hans Søn, det vidste hun vel“, og dette havde hun besvaret ved at kalde ham en Skjelm og en Tyv, „hvil-

ket var hans Ære, Lempe, gode Navn og Rygte til Forkleining og Foragt, thi han formeente, at han havde fremdraget sit Liv og Levnet saaledes, at hverken hun eller noget ærligt Menneske skulde med Rette kunde eftersige ham Andet, end hvad som en ærlig Mand hør og bør og vel anstaaer, og han meente ogsaa at ville føre det gode Navn og Rygte med sig i Graven“. Han fremlagde derhos det Brev, som Kongen den 18. Oktober 1586 havde tilskrevet ham, og forlangte Dom over hende, fordi hun formeentlig ikke skulde kunne bevise, hvad hun havde klaget angaaende sit Fængsel paa Snedinge, hvorved hun havde „forskaffet ham en unaadig Konge, hvorudover han havde lidt ikke ringe Skade“. Hertil svarede Vinike, at hvad hendes Klagebrev indeholdt var rigtigt, men derimod indrømmede hun, at efterat Jørgen Daa havde faaet Kongens Brev, havde han holdt hende ærlig og vel, saa at hun gik til hans Bord og i alle Maader blev holdt saaledes, at hun ikke kunde have ham at beskylde i nogen Maade, og hvis han havde holdt hende saaledes tilforn, havde hun aldrig havt Aarsag til Klage, men ellers meente hun, at hun ikke havde forseet sig ved som en Fremmed og Elendig at beklage sin Nød for sin Overøvrighed. — Jørgen Daa fastholdt, at Vinike ingen billig Aarsag havde havt til at beklage sig, eftersom hun gik til hans eget Bord og aad og drak saa godt, som Vorherre undte ham det, og naar hun ikke vilde gaac til Bords, lod han hende spise paa hendes eget Kammer, men indespærret under Laas og Lukke her havde hun ikke været, saa at den Anklage var urigtig. Saa blev Dommen afsagt — det var den 28. Juni 1591 —, og den havde følgende snurrige Indhold. Da baade Kongen, Raadet og Adelen holder

Jørgen Daa for en ærlig, oprigtig Riddermandsmand, saa kan Vinikes Beskyldning ikke i nogen Maade komme ham til Hinder eller Skade paa hans gode Lempe; men paa den anden Side kan Vinike heller ikke dømmes i nogen Straf eller Ulempe for de af hende udsagte Ord. For den øvrige Tiltale dømmes hun ligeledes qvit, efterdi Jørgen Daa kunde tage sig let, at Vinike havde skaffet ham en unaadig Herre og Konge, al den Stund den samme Herre nu havde været død i adskillige Aar, og Jørgen Daa desuden maatte indrømme, at hun var indviist i et Kammer fra først af, og hendes Pige var hende forholdet en føie Tid, medens Vinike paa den anden Side bekjendte, at hun blev godt behandlet, efterat Kongens Brev var udgaaet¹⁾.

Vinike slap saaledes godt fra denne Tiltale, som for mere uvillige Dommere kunde have været faretruende nok; forhaabentlig har den Omstændighed, at hun tillod sig Brugen af Skjeldsord overfor sin Modpart, ikke i nogensomhelst Maade berøvet hende Læserens Sympathi, hvor nedsættende end en saadan Omstændighed vilde have været, hvis Talen var om en Dame fra det 19de Aarhundrede; thi hvor megen Ynde og Adel Vinikes Væsen og Sæder end besad, var hun jo dog et Barn af sin Tid, og grove Ord og kraftige Vendinger hørte nu engang med til Datidens daglige Tale endog i de højeste Kredse; man behøver blot at mindes de mærkelige Exempler i saa Henseende, som Eleonore Kirstine Ulfelds Jammersminde indeholder, og denne høisindede Kvinde levede endda et Par Menneskealdere senere end Vinike Villumsdatter.

¹⁾ Kolderup-Rosenvinge: Udvalg af Gamle Danske Domme IV. 251.

Desuden laa der jo en stærkt udfordrende og fornærmende Hentydning i Jørgen Daas Ord.

Der høres slet Intet til den til samme Herredag opsatte Sag, som Vinike havde anlagt mod Herluf Daa. Den synes nemlig at være bleven bilagt i Mindelighed ved, at Lave Beck og Claus Hundermark nu for Alvor begyndte Forhandlinger mellem Jørgen Daa og Vinike angaaende et passende Underhold for denne Sidste. Disse to Mægleres Navne lovede nu rigtignok, som alt forhen berørt, intet godt Resultat for Vinike paa Grund af de nære Slægtskabsbaand, hvorved de vare knyttede til Jørgen Daa og hans Huus. Rigtignok haves intet hverken rosende eller lastende Vidnesbyrd om Claus Hundermarks Charakter, og hvad Lave Beck angaaer, da fortæller Klevenfeldt kun, at han var en kundskabsriig Mand, der iblandt Andet dyrkede Kobberstikkerkunsten; men han var vist netop den Mand, der kunde føre en saadan Finantsforhandling. Der haves et gammelt Riim, lydende

Lave Beck

var ingen Gjek,

han raadte godt for Kongens Pengesæk;

altsaa en slet dulgt Beskyldning for Underslæb, og Tyge Brahe smedede den 15. Febr. 1592 paa Veien til Ringsted et latinsk Smædevers om ham¹⁾, men Tyge Brahes egen Personlighed frembød saa mange mindre elskværdige Sider, at det er noget tvivlsomt, om hans Nidviser staae til Troende, og det gjør det ovennævnte gamle Riim saa meget mindre, som Kongens Pengesæk aldrig havde været Lave Beck betroet; det skulde da have været deelviis den korte Tid, da han under Krigen i Sverrig gjorde Tjeneste

¹⁾ Trykt i Danske Magasin II. 279.

som Proviantmester; hans Fader derimod var i over en Menneskealder Rentemester, hvilken Stilling ogsaa siden beklædtes af Laves Søn og Sønnesøn. Gode Regnemestere have de Beck'er altsaa været, men da Slægtens Talent i denne Retning forledte den til at kaste sig over industrielle Foretagender, havde disse nær bragt den til Bettelstaven. Den Art Virksomhed laa nu engang ikke for Datidens Adelsmænd, og det gik, som bekjendt, endnu slettere med Jokum Becks Allunværker end med Hr. Anders Billes Fabrikker paa Brobyværk.

Jeg vil, som sagt, ingenlunde sigte Lave Beck for at have været af en mislig Charakteer, og jeg veed desuden slet ikke, om det just er ham, der har forfattet den Contract, som blev Udbyttet af Forhandlingerne, men den vidner rigtignok om en ikke ringe Fiffighed fra Forfatterens Side, navnlig, som det synes, en snild Benyttelse af Modpartens mangelfulde Kjendskab til det danske Sprog. Den var dateret 7. Juli 1591 og fastsatte, at Vinike skulde have 500 Dlr., Halvdelen til førstkommende Mikkelsdag og den anden Halvdeel til førstkommende Jul, og derefter skulde hun aarlig „paa en Tidlang“¹⁾ have 150 Dlr., til det kunde opspørges, hvor Herluf Daa opholdt sig; til Gjengjæld skulde hun udlevere alle de Breve, som i England vare udgivne Herluf vedrørende, men dog uforkrænket de Domme, hvorved han og hun først i Danmark og siden i England vare dømte tilsammen. — Saa snart nu Vinike havde faaet de 500 Dlr. og havde udleveret sine Beviisligheder, opsigde naturligviis Lave Beck og Claus Hundermark hende Contracten med den for hende saare værdifulde Oplysning, at Herluf Daa var i

¹⁾ Dette Udtryk bruges i Vinikes Relation af Contractens Indhold.

Spanien. Der havde hun altsaa at henvende sig, men forøvrigt var hendes Contrapart saa ædelmodig at tilbyde hende de for det første Aar forfaldende 150 Dlr. — Vinike, der med eller uden Føie stod i den Formening, at Contracten tilsikkrede hende en aarlig Underholdning, indtil Herluf Daa selv kom tilstede og opfyldte sine Forpligtelser imod hende efter de afsagte Domme, nægtede imidlertid at modtage disse 150 Dlr., som derfor bleve indsatte hos den forannævnte Albert Albertsen i Kjøbenhavn, og anlagde istedetfor, da hun ansaae sig for brøstholden ved den i Contracten indskudte Tidsfrist, en rigtignok temmelig haabløs Sag mod Lave og Claus. Denne Sag kom for paa Herredagen i Kjøbenhavn 1593, og her paastod Vinike Contracten kjendt magtesløs, „da hver ikke selv havde underskrevet den“, da den ikke var gjort for Retten og heller ikke stilet efter den Copi, som hun havde antvordet Lave Beck og Claus Hundermark. Da Sidstnævnte i Mellemtiden var død, mødte Lave Beck alene og paastod, at Contracten var udfærdiget i Overeensstemmelse med de trufne Aftaler, hvilket bevidnedes af Breide Rantzow og Arild Hvittfeld, hvem det øvrige Rigsraad i sin Tid havde beskikket til at overvære de nævnte Forhandlinger; Lave meente derfor at have fyldestgjort Contracten ved at give Vinike de 500 Dlr., tilbyde hende de 150 Dlr. og samtidig med Opsigelsen underrette hende om Herlufs Opholdssted, og han formeente saaledes ikke mere at være pligtig til at give hende nogen Pension, især da Herluf selv siden havde været her i Riget. Dommen, der blev afsagt 15. Juni 1593, gav ham Medhold; den lød, at naar Vinike havde modtaget de 150 Dlr., som henstode hos Albert Albertsen, havde hun

intet videre at fordre hos Lave Beck og Claus Hundermark¹⁾).

Samtidig blev en ny Proces, som hun ifølge Stævning af 29. Aug. 1592 havde anlagt til samme Herredag mod Herluf Daa for Forsømmelse af hans Ægteskabspligt²⁾, opsat som ikke lovlig forkyndt forinden hans Reise til Udlandet³⁾).

Disse Uheld formaaede dog ikke at berøve Vinike Modet; ufortrøden gjenoptog hun Kampen det følgende Aar. Den 3. Febr. 1594 udtog hun en ny Stævning mod Herluf Daa til at møde til den forestaaende Herredag ikke blot angaaende Opfyldelse af hans Ægteskabspligt, men ogsaa til skadesløs Betaling af den Bekostning og Foræring, som efter hans Bestilling var gjort hos deres Vært i England til hendes Barselseng; denne sidste Deel af Stævningen strakte sig ogsaa til Jørgen Daa i hans Søns Sted⁴⁾. Efter denne Stævning mødte saa Vinike og Jørgen Daa den 29. Mai s. A. paa Kongens Retterthing paa Kjøbenhavns Slot. Da Jørgen berettede, at hans Søn var udenlands imod Tyrken og var uddraget, før Stævningen var læst, og da denne ikke var forkyndt paa Herredsting og Landsting, maatte Sagen atter opsættes, til dette, ifald Herluf ikke havde Brofjæl her i Riget, var skeet eller ogsaa Stævningen var læst i hans egen Nærværelse⁵⁾. Vinike søgte øieblikkelig at raade Bod paa denne Forsømmelse, og allerede 6. Juni s. A. fik hun en ny Stævning over Herluf⁶⁾, dennegang formodentlig med

¹⁾ Herredags Dombog XIII. Fol. 416 f.

²⁾ Stævningsbog 1592—93.

³⁾ Herredags Dombog XIII. Fol. 454.

⁴⁾ Stævningsbog 1593—94.

⁵⁾ Herredags Dombog XIII. Fol. 454.

⁶⁾ Stævningsbog 1594—95.

tilbørlig Læsning baade til Herredsting og Landsting. Efter den mødte hun da paa Herredagen den 26. Juli 1595, men denne Gang gav til en Forandring hverken Herluf selv eller nogen paa hans Vegne Møde. Dommen gik ham selvfølgelig imod; den lød: „Efterdi Herluf Daa saa ofte er stævnt og ikke er mødt, hende forladt først i England og nu siden atter igjen udi nogle Aar og ei heller hende med Hjælp eller Trøst haver forsørget, og de dog af vor kjære Herre Fader ere sammendømte for rette Ægtefolk, og udi samme Dom findes, han hende ikke skulde forlade, — da haver Herluf Daa derudi gjort Uret og sig ikke forhandlet deri, som det sig burde, og bør han at stande saavel os som hende til Rette derfor“ ¹⁾.

Den arme Vinike! Domme havde hun nu snart faaet nok af, men hvad hjalp de hende, saalænge Herluf flakkede om iblandt Spanioler og Tyrker. Det er fast ubegribeligt, hvorledes hun har fristet Livet for sig og sin Datter i disse ti lange og trange Aar og ovenikjøbet bestridt Udgifterne ved den evige Procederen med tilhørende Reiser til Herredagene her og der. Der er ikke Spor til, at hun har faaet Bistand nogetsomhelst Sted fra udover de 150 Dlr., hun fik af Regjeringsraadet, og de 500 Dlr. eller 650 Dlr., som hun fik ifølge Contracten af 1591. Havde hun i alle disse Aar boet i Kjøbenhavn, eller hvornaar var hun flyttet over til den lille By Komdrup i Hellum Herred, og hvad kan have foranlediget hende til just at vælge sit Opholdssted der? Herpaa bliver jeg Svaret skyldig; men vist er det, at hun i 1595-96 boede i Komdrup. Her laa der i det 16. Aarh. et Par smaa Adelsgaarde, der indtil faa Aar, før Vinike kom

¹⁾ V. A. Secher: Kongens Rettertings Domme 1595 — 1604 S. 42.

dertil, havde været beboede af Medlemmer af Slægterne Hvas og Munk; men hverken disse Adelsmænd selv eller deres Gaarde udmærkede sig synderligt fra de omboende Bønder og deres Eiendomme. Rimeligviis var det en af disse „Herregaarde,“ som Vinike beboede og drev, men hun synes kun at have havt den i Fæste; imidlertid viser dette Træk, hvor correct hun, Kjøbmands Datteren, opfattede sin Stilling som en dansk Adelsmands Ægtefælle.

Jørgen Daa maatte vel nu begynde at tvivle om, at det vilde lykkes at fordrive Vinike fra Danmark ved at lade Herluf flakke om i Udlandet, eller ogsaa blev denne selv kjed af denne Udlændighed, og i Efteraaret 1595 kom han da hjem. Vinike kunde heraf have øst nyt Haab, især da Herluf synes at have søgt hende paa Komdrup under Foregivende af at ville fornye det ægteskabelige Samliv med hende; men hun kjendte nu sin Ægtefælle af en med en Række bittre Skuffelser dyrekjøbt Erfaring; Kjærligheden var kølmet i hendes Hjerte, og da hun vel desuden frygtede for, at nye Forræderier skjulte sig under Herlufs Elskovsforsikringer, afviste hun ham. Herluf tilbød da at ville forhandle med hende og gjorde hende ved fire Adelsmænd, Niels Juul til Kongstedlund, Iver Juul til Villestrup og Erik og Just Vasspyd, Tilbud om at komme til Kjøbenhavn, hvor han vilde accordere med hende om Underholdning og navnlig hyre den Gaard, som hun beboede. Vinike fulgte denne Opfordring, men enten have Herlufs Tilbud ikke været alvorlig meente, eller ogsaa er der stillet hende Betingelser, som hun maatte ansee for uantagelige; Forhandlingerne førte i det mindste ikke til noget Resultat. Overhovedet spores der fra nu af hos Vinike en saa forandret Sindsstemning mod Herluf Daa, at den ikke tilstrækkelig kan forklares af den

Modgang alene, hun hidtil for hans Skyld havde lidt, da denne væsentligst var udgaaet fra Faderen. Forklaringen vil dog snart komme i de efterfølgende Begivenheder, der vise, at Herluf under sit Ophold i Jylland havde udviist en Raahed mod den stakkels Kvinde, der for bestandig maatte støde hende fra ham. Medens Vinike nu var i Kjøbenhavn, udtog hun en Stævning mod Herluf Daa, hvorved hun forlangte ham straffet for Tilsidesættelse af de tidligere afsagte Domme og sig tilkjendt Kost og Tæring for den forgjæves Reise til Kjøbenhavn¹⁾; og da Herluf, imedens hun var herovre, havde begivet sig over til hendes Gaard i Jylland, og hun frygtede for, at han „unyttelig skulde øde og forkomme, hvad han der forefandt“, og i det Hele forholde sig utilbørlig imod hende, naar hun kom hjem, saa medgav Regjeringsraadet hende en Skrivelse til den paagjældende Lehnsmand, Ove Lunge paa Aalborghuus, udfærdiget under samme Dag som Stævningen over Herluf Daa, nemlig 4. Mai 1596²⁾, hvorved det befaledes Lehnsmanden, naar Vinike begjærede det af ham, at undersøge, hvorledes Herluf Daa havde forholdt sig med hendes Gods i hendes Fraværelse, og dersom „han sig lader forlyste utilbørligen at skikke sig imod hende og hun sligt for dig beklagendes vorder, du da forhjælper hende til Rette, at hende imod forskrevne Herluf Daa maa vederfares, hvis billigt, christeligt og ret er“.

Dette Brev har neppe været overflødigt, skjøndt det ikke synes, at Vinike har gjort Brug af det og begjæret Lehnsmandens Indblanding; dertil har Tiden ogsaa været

¹⁾ Stævningsbog 1595–96.

²⁾ Jydske Tegnelser 1596 Fol. 553.

for knap, thi allerede i de første Dage af Juni maatte hun afsted igjen til Kjøbenhavn, for at føre sin Sag mod Herluf, hvilken blev paadømt paa Kongens Retterthing den 10. Juni 1596. Vinikes Anklage lød her paa, at Herluf havde forladt hende i ti Aar, hverken agtet sit Brev og Segl eller den paa sidste Herredag afsagte Dom, men havde ladet hende beskikke paa den Gaard i Nørrejylland, som hun paaboede, begjærende, at hun vilde begive sig til Kjøbenhavn, hvor han vilde gjøre Accord med hende om en ærlig Underholdning hendes Livstid, hvad der dog ikke havde faaet Fremgang, saa hun havde gjort den Reise forgjæves og forment ham derfor pligtig at betale hende, hvad Kost og Tæring hun nu saavel som i de forløbne ti Aar havde gjort og anvendt.

Denne Gang havde Vinike den Tilfredsstillelse eller den Sorg, ligesom man vil, at hun havde Herluf selv og ikke hans Fader for sig i Retten. Han var mødt med Indlæg, hvori han paastod, at dengang Kong Frederik II dømte dem imellem, gjorde han en Forhandling med hende, at hun skulde følge ham af Landet, hvor han kunde begive sig i Tjeneste paa begges Forbedring, hvorfor han meente at have opfyldt denne Dom, idet hans Venner havde forskrevet hende 500 Daler, medens han tjente i Hispanien, og dertil givet hende 150 Daler, ligesom han ogsaa efter den sidste Dom ved fire Herremænd havde tilbudt at ville accordere med hende om Underholdning og hyre hende den Gaard, hun paaboede, hvad han endnu var villig til og ved to Borgere havde tilbudt hende her i Kjøbenhavn, uden at hun vilde agte det Tilbud eller give Gjensvar; han paastod endvidere, at han var reist til hendes Gaard i den Mening, at han vilde blive der hos hende og forsørge hendes Huushold-

ning, at han havde ladet pløie og saae der paa sin egen Omkostning og havde tilbudt at betale Afgiften af Gaarden; men desuagtet havde hun „entholdet“ sig fra ham, hvorfor han meente, at det var hende, der havde forholdt sig imod Dommen. — Vinike svarede hertil, at han elendigen havde forladt hende paa ti Aar med hendes Barn baade i England og her i Riget, samt at han, medens hun var i Kjøbenhavn, var inddraget paa hendes Gaard og der havde ødet en Deel af hendes Gods. Dommen lød saaledes: „Efterdi vi formærke, at han hverken har efterkommet Dommen af 12. Sept. 1586, ei heller Dommen af 25. Juli 1595, da bør han strax, før han drager af Byen, disse Domme saa vel som sit eget Tilbud baade om Ægteskab og tilbørlig Underholdning efterkomme“¹⁾.

Endelig skulde da Vinikes utrættelige Anstrengelser krones med Held. Nu havde hun Herluf tilstede og en Dom over ham, at han skulde opfylde sine Forpligtelser, inden han forlod Byen; men hvad blev Resultatet? En Skuffelse, bitterere end nogensinde. Som alt anført havde Vinike afviist Herlufs Forsøg paa en Tilnærmelse og nu hævnedes han sig herfor.

Det næste Actstykke i denne mærkelige Sag, som haves, er efterstaaende Brev fra Kongen til Roskilde Capitel, udfærdiget knap tre Maaneder efter, at Vinike havde faaet den sidste, tilsyneladende saa afgjørende Dom over Herluf Daa.

„Roskyldt Capittell fick Breff, Herluff Dahe anrørendis, vt sequitur:

Christianus 4.

Vor synnderlig Gunst thullformn. Wiider, effther szom osz elskelige Herluff Dahe, wor Manndt och Thienner, vnnderdanigst

¹⁾ V. A. Secher: Kongens Rettertings Domme 1595—1604 S. 73.

for osz haffuer ladett berethe, huorledis att then englische Quinde, wedt Nauffn Wennicke Willomsdather, som vdj wor kerre Her Faders, salig och hoglofflig Ihukommellszis, Tidt aff hanns Kierlighett sampt mennige Danmarckis Rigis Raadt och nogenn aff thi Höglerde her vdj Vniuersitetet schall werre hannom tilldömt att werre hanns Egtelustru, och hanndt formener hinde sidenn den Tidt icke saa erligenn att haffue holdett sin Echteschaffs Forpligtt, som dett hinde medt Rethe burde, medenn sig ladett beligge och fangett Barnn medt enn Andenn, effthersom handt skelligenn siger sig dett hinde att wille offuerbeuisze och denn Leglighedt yder merre berethe, vnderdanigst begierrenndis therudindenn till alle Rethe att mothe forhielpis, — tha bede wij eder och wille, att nar forskreffne Herluff Dahle eder her medt beszøger, i thaa effther hanns billige Anfordring indsteffner for eder begge Partherne vdj Rethe, grandscher och grandgiffuelig forfarer therudindenn all Leglighedt och siden inden sex Wger dernest effther endeligenn kiennder och dömmen, ohm hun j saa Maade formiddelst slig hindis Lösachtighedt och groffuelig Forszeelsze icke haffuer forbrudt sitt Echteschaff, och hanndt medt Rethe bør att werre hinnde quitt eller icke; giffuenndis thett clarligenn fraa eder beschreffuit, effthersom j wille thett antzuarre och werre bekiendt; paa thett wij medt widerre Widtløfflighedt och ydermerre Offuerløb vdj den Sag en Gang for alle mothe bliffue forschonitt. Termett befallendis etc. Haffuie 6. Septembris Anno 1596.*¹⁾

Der gaacr en for Vinike saa ildevarslende Uvillie imod hende igjennem dette Brev, at det i saa Henseende staaer i en skærende Modsætning til alle de hidtil i denne Sag fra den Kant udfærdigede Breve. Der er aabenbart skeet et stort Omslag i Stenningen imod hende fra oven, men Skylden herfor bør ikke strax kastes over paa hende. Hertil kunde der have været Anledning, ifald Regjeringsraadet, der hidtil havde stillet sig velvillig overfor hende, nu havde mistet denne Sympathi for hende, uagtet der,

¹⁾ Sjæll. Tegn. 1596 Fol. 1.

saavidt Efterverdenen kan skjønne, dengang endnu kun forelaa en løs Anklage imod hende fra en Side, der maatte gjøre Anklagens Rigtighed mistænkelig; men saaledes forholdt det sig slet ikke. Brevskriveren er nemlig ikke længere Regjeringsraadet; dette er i de siden den sidste Doms Afsigelse forløbne tre Maaneder gaaet af, og den unge Kong Christian IV har selv overtaget Regjeringen. Den 7. August havde han underskrevet sin Haandfæstning, og den 29. August stod Kroningen. Vinikes svage-lige Tilstand har formodentlig forhindret hende i strax personlig at henvende sig til den nye Konge, og Herluf er da kommen hende i Forkjøbet og har benyttet Leiligheden til at vinde Kongen for sig. Det kan ikke vække Forundring, at Kongen strax tog saa stærkt paa Veie, thi hans hele senere Liv viser, at ligesaa svag og blind som han var overfor sin egen Skrøbelighed, ligesaa streng og nøieseende var han, naar Talen var om Andres løse Sæder, hvad Hans Munk, Gjord Kaas og Berete Rosenkrantz, Frederik Rosenkrantz og Flere haardt fik at føle. At Brevet fik et saa utaalmodigt Præg, hvad der ikke havde været saa underligt, ifald Regjeringsraadet havde været Udstederen, finder vel sin Forklaring i den Omstændighed, at Herluf maa have plaget Kongen med sin Sag midt under Kroningsfestlighederne.

Det var sikkert med et tungt Hjerte og bange Anelser, at Vinike modtog Efterretningen om, at hun nu selv skulde møde som Anklaget og det for Roskilde Capitel, hvor hun ikke vilde gjenfinde en eneste af sine gamle, velsindede Dommere, men vilde møde lutter nye Ansigter. Dommerne her vare Christian Barnekow, Superintendenten i Sjællands Stift Dr. Peder Winstrup, Dr. Peder Sørensen, Dr. Niels Krag og Mester Frands Nielsen samt

Christian Barnekows Broder Johan Barnekow, hvilken Sidste under 13. Oct. fik særlig Ordre til at være tilstede ved Forhøret og Dommens Afsigelse¹⁾. Jo, et bekjendt Ansigt gjenfandt Vinike iblandt disse Dommere og det endogsaa paa den allerfornemste Plads; men netop dette Ansigt kunde mindst af alle spaae hende noget Godt; thi det var Lave Becks; han var nu Landsdommer i Sjælland.

For disse Dommere mødte da Herluf Daa og Vinike den 15. Oct. 1596. Herluf paastod sit Ægteskab ophævet paa Grund af, at Vinike uden for Østerport i Kjøbenhavn i et ringe Huus havde født et Barn, som han ikke var Fader til. Til denne svære Beskyldning svarede hun, at Herluf selv var Fader til Barnet, idet han anden Dag Jul var kommet til hende i hendes Kammer til Jacob Bogførers i Aarhus og der havde øvet Voldtægt imod hende. Herluf benægtede imidlertid, at han havde havt Samkvem med hende, siden han sidst kom her til Riget og nogle Aar tilforn, fordi hun ikke vilde tilstede ham det, og Vinike maatte tilstaae, at hun ikke for Nogen havde beklaget sig over, at Herluf havde taget hende med Vold, ikke heller meddeelt ham eller nogen af hans eller hendes Venner, at hun var frugtsommelig, og at Herluf Daa kun den ene Gang fik sin Villie med hende; „thi da han vilde det paa hendes Gaard Komdrup, har han det ikke fuldkommet“. Vinike forlangte nu Sagen opsat for at skaffe nye Beviser tilstede og erholdt ogsaa Udsættelse til den 24. Novb.; men da hun saa ikke medbragte disse Beviser, afsagde Capitlet paa denne Dag følgende Dom: — „Efterdi Vinike Villumsdatter haver i saa

¹⁾ Sjæll. Tegn. 1596 Fol. 21.

Maade, som for os beviist er, hemmeligen udi Dølgemaal faaet Barn, hendes Husbond Herluf Daa ubevidst, at hun redede til Barsel, ei heller hannem eller nogen Anden her i Riget tilforn derom tilkjendegivet, — hun haver og selv bekjendt for gode Mænd, udi Beskikkelse sendt til hende, og andre Godtfolk, at Herluf Daa ikke har havt legemlig Samkvem med hende udi nogle Aar, og endog Herluf Daa haver villet være hos hende og søge Seng med hende som med sin Hustru, siden han sidste Gang kom igjen i Riget, haver hun ikke villet hannem det tilstede, men aldeles udslaget at være hos hannem, og ligevel befindes, at midlertid han haver været her udi Riget, er hun bleven frugtsommelig med samme Barn, — end haver hun ogsaa til sidste Herredag ublueligen staaet fremmerlig frugtsommelig for kongelig Majestæt og Danmarks Riges Raad og dermed (uformærket) bevægeligen beklaget og sagt, at Herluf Daa udi nogle Aar elendeligen havde hende forladt, — Vinike haver derefter imod hendes Barnefødsel villet til Skibs begive sig af Riget til Nederlandene, og der hun er kommet af Modbør og synderlig Guds Skikkelse tilbage og i den Bød til den blinde Mands uden for Kjøbenhavn født sit Foster, haver hverken Jordemoder hos været, ei heller Naboerne derom været advaret, — hun haver der ladet forvende sit Navn og ladet kalde sig „Annicke“, Barnet ved en Jordemoder hemmeligen sendt ind i Kjøbenhavn til en løsagtig, beliggen Kvinde at opfostres, og begjæret, at Folket i samme Bød saa vel som Jordemoderen dermed at tie stille, — for Byfogeden, da han kom første Gang til hende, haver hun benegtet at have faaet samme Barn og sagde sig at være syg i hendes Been og laae der at lade sig curere, — siden haver hun havt sit Bud hos hannem og lod byde

hannem en stor Foræring, at han dermed vilde tie stille, — og endog Vinike, sidste Gang hun var her i Rette, skjød paa Vidnesbyrd at ville bevise, at Herluf Daa skulde være Fader til samme Barn, og at ville gjøre beviisligt med fem gode Mænd, han havde sagt sig at have en Søn i Hispanien, at hans Forseelse i de Maader og skulde findes, saa haver hun ligevel nu ikke sligt nøiagtigen for os kunnet bevise, som det sig burde og hun den Tid paaskjød. — og efter saadan Vinikes egen Ord og Bekjendelse for gode Mænd og andre godt Folk saa og for os udi Rette og andre Sagens Omstændigheder og slig hendes grove, horagtige Forseelse have vi ikke vidst anderledes derom at kunne kjende og afsige for Rette end, at Vinike Villumsdatter ikke haver skikket og handlet sig derudinden, som en Dannekvinde burde at gjøre, og hende derover at have forbrudt hendes Ægteskab, saa Herluf Daa maa være hende kvit og at være hannem frit for at maatte gifte sig igjen med hvem, Gud vil hannem tilføie.“

Denne Dom var vel skikket til at efterkomme Kongens Forlangende at frie ham for „videre Vidtløflighed og ydermere Overløb“, men ellers har Capitlet nok frygtet for, at den ikke blot skulde falde Vinike, men ogsaa adskillige Andre af hendes Samtid for Brystet som mindre vel begrundet, og derfor har man med en ualmindelig Vidtløflighed indført i selve Dommen en Række Detailler, som man ellers snarere skulde have ventet at finde i det forudgaaende Referat af Parternes indbyrdes Tale og Gjensvar for Retten; Bevisernes Mængde har desuden skullet raade Bod paa hvert enkelts saare ringe Vægt. Men Efterverdenen er ved denne Affattelse af Dommen gaaet glip af Vinikes Gjensvar paa alle disse

for hende mere eller mindre graverende Beskyldninger, og den har derfor brudt Staven over den ulykkelige Kvinde; at allerede Samtiden efter denne Doms Afsigelse gjorde det samme, derom er Kongens Brev til Capitlet det eneste, lidet paalidelige Vidnesbyrd. Jeg vil dog haabe, at Samtiden har gennemskuet hele denne Dom og derved faaet en stærk Mistanke til dens Retfærdighed. Ligeoverfor Vinikes nøiagtige Angivelse af Dag og Sted og de nærmere Omstændigheder ved Barnets Undfangelse fremfører Capitlet en Række Omstændigheder, der kun bevise, at Vinike har villet skjule sin Tilstand for Verden, samt et Udsagn af Herluf Daa om, at han ikke har haft legemlig Omgang med sin Hustru i flere Aar, og saa fastslaaer Capitlet hendes „grove, horagtige Forseelse“. Vinike har rigtignok selv sagt, at Herluf ikke havde pleiet Omgang med hende, men det er vel at mærke ikke for Retten, at hun har udtalt det, men tidligere ved anden Tid og Leilighed, og det har altsaa kun været et af hendes Forsøg paa at unddrage sin Frugtsommelighed fra Verdens Øine. Er denne Bestræbelse fra hendes Side da saa graverende eller den Omstændighed saa paafaldende, at hun nu omsider synes at have villet opgive det Hele og med brudt Sind vende tilbage til sine Slægtninge i Holland? Til hvem skulde hun henvende sig om Hjælp i sin Nød, for hvem skulde hun klage? Den Mand, som har øvet Vold imod hende, som hun afskyer og foragter og Intet mindre begjærer end nu at leve sammen med, er jo hendes retmæssige Ægtefælle, det har hun selv skaffet Lovudsagn nok om; hans Voldshandling mod hende var altsaa juridisk seet kun Udøvelse af hans „Ægteskabspligt“. Der var slet Intet for hende at opnaae ved at klage over denne hans skjændige Handling, intet Under

derfor, at hun tav og søgte at skjule dens Følger for sine Omgivelser. Man behøver end ikke at opholde sig over selve Barselfærden, hvor Capitlet i den ene Linie finder det mistænkeligt, at der ingen Jordemoder var tilstede, for i den næste at berette, at Jordemoderen bragte Barnet til Byen; men derimod maa man vel spørge, hvorfor Herluf ikke gjorde det mindste Forsøg paa at sigte Vinike for et utilladeligt Forhold til en bestemt Person, hvad der dog havde ligget saa overvættens nær, og fremfor alt, hvad der bevægede Capitlet til at tage Herlufs blotte Udsagn om, at han ikke havde haft med Vinike at skaffe, for gode Varer, da han jo dog selv erkjendte, at det ikke havde manglet ham paa god Villie i den Retning. Skulde mon Capitlet, eller i alt Fald hans egen Morbroder Lave Beck, virkelig være uvidende om, at Herluf var en høist upaalidelig Person, hvad ikke blot Vinike dyrt havde maattet erfare, men ogsaa hans egne Søstre baade før og senere fik at føle? Samtiden vidste ellers god Besked derom. Nogle Aar senere, da Herluf Daa var indtraadt i Statstjenesten som Skibshøvedsmand, foreligger der følgende Udtalelse om ham i et Brev af 20. Febr. 1601 fra Peder Grubbe til dennes Svoger Knud Rud: „Kjære Broder, jeg haver talt med Herluf Daa om de Fribytteres Handel, som jeg lod rette; da haver han for mig forsvoret, at han det aldrig havde tænkt eller mig noget Ondt eftertalt; dog jeg veed vel, hans Eed haver ingen Grund“¹⁾.

Men naar selv hans Eed ingen Grund havde, hvad Vægt kunde der saa lægges paa et simpelt Udsagn af ham? Istedetfor at forekaste den stakkels Vinike, at hun

¹⁾ Vedel Simonsen: Efterretninger om de danske Ruder II. 162.

til sidste Herredag „ublueligen har staaet fremmerlig frugtsommelig for kongelig Majestæt og Danmarks Riges Raad“, skulde Capitlet have spurgt Herluf Daa om Grunden til, at han ikke strax paa denne Herredag fremførte sin Beskyldning. Han havde sagtens lige saa vel som kongelig Majestæt og Rigens Raad Øine i Hovedet at see med; mere end nogen Anden maatte han finde hendes Opførsel ubluelig, at hun offentlig sigtede ham for Ikke-Opfyldelse af hans Pligter, medens hendes egen Person var et levende Vidnesbyrd om hendes egen Utroskab; han kunde ved dengang at tale have undgaaet den sidste Dom og istedetfor en Gang for alle være bleven løst fra ethvert Baand imellem dem. Hvorfor tav han da den Gang? Mon fordi han da endnu havde til Dommere gamle erfarne Mænd af prøvet Retsind og Dygtighed, der ikke havde saa god Tro til ham, som det Roskilde Capitel viste sig at have?

Som det var at vente, lod Vinike sig ikke nøie med denne Dom, der med et Slag vilde berøve hende Haabet om at opnaae noget Udbytte af saa mange Aars Anstængelser. Forbittret over Dommens Uretfærdighed vendte hendes Vrede sig først mod Capitlet, og mod dette udtog hun derfor strax en Stævning til næste Herredag, at det for Kongen og Rigens Raad skulde svare til den afsagte Dom. Denne Stævning foranledigede strax en Contra-stævning imod hende fra Capitlet, der fandt sig fornærmet ved de i hendes Stævning brugte Udtryk. Altsaa mødtes Parterne den 9. Aug. 1597 paa Herredagen i Kjøbenhavn. Her fremkom Capitlet, foruden at i Rette lægge sin afsagte Dom, med et Indlæg, hvori det beklagede sig over, at Vinike i sin Stævning angav, at det havde funderet sin Dom „efter løgnagtig og vrang

Underviisning“. Uagtet Vinike strax kunde have godtgjort, at i alt Fald det allerførste af Dømmens Fundamenter, nemlig at hun redede til Barsel sin Husbond ubevidst, var falsk og urigtigt, foretrak hun at gjøre Undskyldning for det brugte skarpe Udtryk; hun indvendte derfor, at Ordet „løgnagtig“ ikke fandtes i den Fortegnelse, som hun havde indgivet i Cancelliet, men derimod „unwahrhaftig“, hvilket hun vilde have udtydet som „vrang Beretning“; da hun fik Stævningen, havde hun derfor ogsaa bragt den tilbage i Cancelliet og fordret en anden, men dette var bleven hende nægtet. Mod selve Dommen reiste hun derimod forskjellige Indvendinger. Hun meente, at Jordemoderens Vidnesbyrd ikke kunde kaldes nøiagtigt, da det var indgivet denne af Satans Indskydelse og hun desuden for sin Udyds Skyld var indskrevet i Bys Bog; desuden vidste Herluf Daa ikke heller anden Fader til hendes Barn.

Hertil svarede Capitlet, at ingen Ugjerning var Jordemoderen overbevist, hvorfor hendes Vidnesbyrd maatte staae til troende som den, meest var om Sagen bevidst (men der var jo efter Dommen ingen Jordemoder tilstede), og at Herluf Daa ikke kunde være forpligtet til at vise hende Fader til hendes Barn, da han Intet vidste derom.

Men nu fremlagde Vinike for Retten de Beviisligheder, for hvis Skyld hun i sin Tid havde af Roskilde Capitel forlangt Sagens Udsættelse, men som hun den Gang ikke havde faaet saa betids, at de kunde komme hende til Nytte, formodentlig fordi de skulde hentes i Holland. Disse Beviisligheder vare nogle Breve fra Herluf Daa til hende og hendes Moder, hvori han be kjendte, at Vinike var frugtsommelig ved ham.

Herluf Daa, som selv var tilstede i Retten, indrømmede, at han havde skrevet disse Breve, men paastod, at han dengang var „i Bestrikning“ og kun havde skrevet dem for at formilde hendes og hendes Moders Hjerte, at han af samme Bestrikning kunde blive entlediget, men svor iøvrigt, at han ikke havde havt noget legemligt Samkvem med hende.

„Dog jeg veed vel, at hans Eed haver ingen Grund“; man kan sikkert underskrive denne Peder Grubbes Bedømmelse af Herlufs Sandhedskjærlighed. Alene den Omstændighed, at han i sit Fængsel, rimeligviis et eller andet Sted i Udlandet paa Grund af Gjæld, veed Besked med Vinikes frugtsommelige Tilstand, er tilstrækkelig til at røbe ham; thi i Capitlets Dom fremhæves det jo som særligt graverende for Vinike, at hun havde skjult sin Tilstand for ham og ikke beklaget sig for Nogensomhelst over hans voldelige Adfærd imod hende.

Faktum er, at Herluf meget godt vidste, at Vinike redede til Barsel, og at han ved sin Paastand om Brevenes Sammenhæng gjør sig selv til en endnu uslere Pjalt, end han nu var Slyngel, kort sagt stiller sig i et saa ynkeligt Lys, at man maa forundre sig over, at en Kvinde som Vinike nogensinde har kunnet fatte Kjærlighed til ham.

Men nu kom disse Breve ikke Vinike til nogen Nytte; thi hendes Stævning gjaldt jo Capitlet, og da Brevene ikke i sin Tid havde været fremlagte for dette, kunde det ikke lastes for sin Dom. Paa Herredagen afsagdes da følgende Kjendelse: Capitlets Dom bør ved sin fulde Magt at blive, men hvad belangende er det Brev, han hendes Moder skal have tilskrevet, da efterdi ingen Stæv-

ning derfor er taget over hannem, da opsætte vi den Sag, indtil han derfor lovlig stævnes“¹⁾).

Altsaa kun paa Grund af Stævningens feilagtige Adresse stadiæstes Capitlets Dom. Vinikes Beviser ere saa afgjørende, at det med Sikkerhed kan forudsees, at Dommen vilde blive underkjendt, saa snart Herluf selv indstævnedes for Retten; — men der er ingen ny Stævning udtaget denne Gang. Forgjæves vil man gennemsøge Stævningsbøger og Dombøger for de følgende Aar; Herlufs Navn forekommer der oftere, Vinikes derimod ikke mere. Tro dog ikke, at hendes hidtil utrættelige Energi nu havde svigtet hende, snarere, at hun har opgivet al videre Kamp, fordi hun efter det Beviis paa Herluf Daas Slethed, som den sidste Proces havde afgivet, nu Intetsonhelst vilde have med ham at skaffe. Selv dette var dog ikke Tilfældet; den ufortrødne Kvinde har sikkert havt i Sinde at fortsætte Kampen for sine Rettigheder, men strax efter den sidste Dom blev hun overfaldet og udplyndret for alle sine Breve og Beviisligheder; Gjerningsmandens Navn kjendes ikke, men hvem der stod bagved, behøve vi ikke at spørge om.

Raadsnar som altid begav den stakkels, venneløse Kvinde sig ufortøvet til England, hvor hun opsøgte Dronning Elisabeth og anraabte om hendes Hjælp. Dronningen tilskrev da ogsaa under 18. Nov. 1597 Kong Christian IV et Brev, hvori hun beder ham lade Herluf Daas Hustrus Sag undersøge og gjøre, hvad Ret er, da Hustruen nu i stor Nød er vendt tilbage til England, beklagende sig over, at da hendes Sag skulde for i Retten i Dan-

¹⁾ V. A. Secher: Kongens Rettertings Domme 1595—1604 S. 138 ff.

mark, var hun bleven udplyndret for en stor Deel Breve og Documenter, paa hvilke hun havde bygget sin Sag¹⁾.

Men denne Gang frugtede Dronningens Brev Intet; der er ikke mindste Spor til, at det har foranlediget nogen retslig Undersøgelse mod Herluf Daa eller Andre angaaende den nye Voldshandling, som Vinike beklagede sig over, ja Brevet synes ikke engang at være bleven besvaret. Kongen var altsaa virkelig for Alvor kjed af mere Vidtløftighed og Overløb i den Sag. Blottet for Pengemidler som for Beviisligheder har Vinike omsider maattet give tabt og opgive den paa Skuffelser sjelden rige Kamp, som hun nu i tolv Aar havde ført med en hidtil ubetvingelig Udholdenhed og en beundringsværdig Energi. Om gamle Jørgen Daa har oplevet den tarvelige Glæde at see sin Søns Seir, er et Spørgsmaal, han døde nemlig samme Aar 1597; Dagen vides ikke.

Der indtraadte nu en betydelig Forandring i Herluf Daas huslige Forhold. Ogsaa hans Moder døde nemlig det nævnte Aar, og efterat han havde tiltraadt Besiddelsen af Snedinge og Vollerup eller i det mindste den første af dem, giftede han sig igjen den 13. Jan. 1600. Denne Gang var Bruden, Jomfru Hilleborg Poulsdatter Skinkel, ham jævnbyrdig nok. I den Retning stod hun over sin Forgængerinde, men om hun ellers i Henseende til aandelig og legemlig Ynde kunde maale sig med hende, turde være tvivlsomt; i alt Fald havde Jomfru Hilleborg forlængst traadt sine Børnesko; thi hun var 42 Aar gammel, da hun stod Brud. Da Udsigten til at faae Livsarvinger i dette Ægteskab ikke var stor, vaagnede hos Herluf Ønsket om at faae sin Datter af første Ægteskab,

¹⁾ Geh. Arch., Breve fra Dron. Elisabeth Nr. 98.

der nu snart var voxen og opholdt sig hos sin Moder, til sit Huus, og da Vinike, hvis Følelser overfor Herluf ikke vare blevne mildere, gjorde Modstand, ordnedes Striden foreløbig saaledes, at Datteren skulde være hos en Borger i Helsingør, Svend Boesen, indtil Kongens Afgjørelse forelaa. Datteren, hvis Navn var Elisabeth — Vinike har altsaa opkaldt hende efter Dronningen af England —, deelte sagtens Moderens Uvillie mod Herluf Daa, og da hun havde arvet sin Moders resolute Charakteer, forlod hun Svend Boesens Huus og reiste til Danzig. Hvorfor hun just søgte herhen, vides ikke; men tænkeligt er det, at Vinike selv er havnet i denne By, og at det er hende, Datteren søgte hen til. Herluf Daa stævnedes imidlertid nu Svend Boesen og to andre helsingørske Borgere, Morten Suelund og Rubbert Bryckhusen, som tilligemed Svend havde lovet for Datterens Tilstedeblivelse, og Svend Boesen maatte gjøre hele tre Reiser til Danzig i den Anledning. Om alt dette faaer man Underretning i en Proces, som Svend Boesen siden i 1606 anlagde for Kongens Retterthing imod sine to Medforlovende, der vægrede sig ved at betale deres Andeel i Svend Boesens Udgifter til Kost og Tæring paa disse tre Reiser. De nægtede nemlig at have været Forlovende og henviste til, at Herluf Daa havde fordret Svend Boesen til sig i Kjøbenhavn og havde givet ham sin Skrivelse til Borgermester og Raad i Danzig, hvori det udtrykkelig heed, at han havde betroet Svend Boesen og ingen Anden sin Datter. Svend havde ogsaa taget hende til sig i sit Huus og lovet at holde hende tilstede, men han havde ladet hende gaae ind og ud, saa hun slap af sin Forvaring; hvorfor de meente, at de burde være kvit for den Forfølgning. De fremlagde et Vidne af Hel-

singør Bything af 10. Mai 1602, hvori vidnedes, at Broder Jensen erklærede at have hørt Vinike Villumsdatter sige, at før hun vilde slippe sin Datter Lisebet Daais, vilde hun hellere hugge hende i hundrede Stykker, og endvidere hørte han, at Svend Boesen lovede for Lisbet Herlufsdatter, at hun skulde blive tilstede, til hun æskedes igjen og til Moderen fik talt med Kongen, og at hun da blev ført til Svend Boesens Huus. Da det imidlertid blev beviist, at Herluf Daa havde stævnet alle tre Borgere for at skaffe Datteren tilstede, og at hans Brev til Borgermester og Raad i Danzig alene af den Grund blot lød paa Svend Boesens Navn, fordi denne ene skulde gjøre Reisen dertil, saa tabte Morten Suelund og Rubbert Bryckhusen Sagen¹⁾.

I Aaret 1602 synes Vinike altsaa endnu at have været i Danmark, men om hun er forbleven her til sin Død eller er draget til Danzig eller hjem til sit Fødeland, derom savnes enhver Oplysning, thi hendes Navn forekommer ikke senere: med Processernes Ophør tabes hendes Spor. Hvor ivrig Herluf Daa imidlertid har været for at faae sin Datter, sees af, at Svend Boesen i den Anledning maatte gjøre hele tre Danzigreiser; men dette tyder ogsaa paa, at Danzigerne (paa Vinikes Tilskyn-delse?) have gjort Vanskeligheder med Hensyn til Datterens Udlevering, saa at det er og bliver et Spørgsmaal, om Herluf den Gang eller maaskee først senere efter Vinikes Død naaede sit Ønske at faae Datteren til sig.

Som alt tidligere nævnt, tog Herluf Daa 1601 Tjeneste som Skibshøvedsmand, og s. A. blev han forlehnet med Nunne Kloster i Norge. Han blev derefter sendt

¹⁾ V. A. Secher: Kongens Rettertings Domme 1605—14 S. 100 ff.

paa flere lange Reiser, og navnlig var han 1602—3 Admiral paa den Flaade, som førte Prinds Hans til Rusland, hvor Prindsen skulde ægte Prindsesse Axinia. 1606 blev han forlehnet med Island, men her opholdt han sig høist om Sommeren, medens han tilbragte Vinteren i Danmark, hvor han desuden af og til maatte gjøre Tjeneste som Admiral, bl. A. under Krigen 1611. Islænderne vare meget misfornøiede med hans Lehnssstyrrelse; de beskyldte ham for uretfærdige Paalæg, for at have tilladt Ægteskab i forbudne Led osv. Klevenfeldt meddeler baade paa Islandsk og Latin det første Vers af en Nidvise, som Islænderne lagde om Herluf Daa, „som de gjerne pleier at gjøre med deres Øvrighed“. Klagerne vare dog neppe ubeføiede, skjøndt Herluf kunde pege paa, at der netop i hans Lehnstid var bleven paadømt en usædvanlig Mængde Sager om Blodskam, Horeri, etc., bleven afsat en heel Deel Præster for Ægteskabsbrud og 1612 udgaaet en kongl. Forordning om, at naar en Kvinde ikke efter en tre Gange gjentagen Opfordring vilde udlægge sin Barnefader, saa skulde Bøddelen paa sætte hende en Fingerklemme, kaldet „Jomfruen“, til hun tilstod; samt at Iveren for Sæderens Reenhed var bleven saa stor, at en Præst egenhændig tog Klæderne af to Kvinder og kagstrøg dem i sin Kirke ved Gudstjenesten¹⁾. Klagerne bleve omsider saa høirøstede, at Jørgen Vind og Frederik Friis 1618 sendtes op til Landet for som Commissairer at undersøge Forholdet, og Resultatet blev, at Herluf Daa blev afsat som Lehnsmænd Aaret efter og kun mod at betale en Bøde paa 3000 Daler slap for videre Tiltale.

¹⁾ Espolins Islands Aarbøger.

I alle disse Aar figurerer Herlufs Navn jævnlig i Dombøgerne, men Vinike er ikke længere Anledningen dertil; det er Herluf selv, der idelig og idelig fortrædiger sine Søstre med Processer, hvis Indhold saa lidt som Vinikes Historie taler til Fordeel for ham. Der er kun et eneste svagt Lyspunkt i dette Billede af en lidet tiltalende Personlighed, og det er den Kjærlighed, han synes at have bevaret for sin og Vinikes Datter. Denne Kjærlighed gav sig Luft, da Datteren blev trolovet med en kjøbenhavnsk Borger Johan Schult, idet Herluf da lovede hende en Brudskat paa 5000 Daler, den Gang en saa betydelig Sum, at den vakte den største Forundring. Paa disse Penge gav han hende Brev og Segl, men ogsaa hun fik at føle, at Herlufs Brev og Segl ligesom hans Eed ingen Grund havde. Under 4. Dec. 1616 befalede Kongen nemlig Breide Rantzau, at han skulde indstævne Herluf Daa og Johan Schult for sig og forlige dem angaaende den Sidstes Fordring paa en Brudskat paa 5000 Dlr., som Herluf har givet sin Datter Brev og Segl paa, „om hvilket Rygtet noksom gaaer her udi Landene“¹⁾. Breide Rantzaus Mægling førte ikke til Noget, saa at der det følgende Aar udgik en ny Befaling under 3. Mai, denne Gang til Borgermestere og Raad i Kjøbenhavn, om at være over Regnskab imellem Parterne, da Herluf ikke havde efterkommet sit Brev, men tilbød at gaae i Rette om Sagen²⁾.

Denne Gang var det vistnok ikke en god Villie, som det skortede Herluf paa, men saa meget mere paa Evne. Hans Frue var død 1612, og 1615 havde han giftet sig

¹⁾ Sjæll. Tegn. 1616 Fol. 195.

²⁾ Sammesteds Fol. 219; O. Nielsen: Kjøbenhavns Diplomatarium V. 26.

trede Gang, nu med den 24aarige Jomfru Karen Grubbe, just en Datter af den Peder Grubbe, der havde saa ringe en Mening om Herlufs Eeder. Sligt gik ikke af uden store Udgifter, især da det ikke her gik an som i Holland at spare Kirkebryllupet. Slette vare hans Pengesager, og værre og værre bleve de, hvortil vel ikke lidet bidrog den store Mulkt, som han maatte betale for sit Forhold paa Island. Gjentagne Gange blev der gjort Indførsel hos ham¹⁾, og da han Fastelavns Søndag 1630 døde paa Snedinge, efterlod han sit Bo i en saa slet Forfatning, at Fru Karen Grubbe gik fra Arv og Gjæld efter ham²⁾.

Vinike Villumsdatters Historie minder i flere Retninger om en anden, der var passeret et Par Menneskealder forinden, nemlig Genete Jacobsdatter Craigengelts, den de fleste Læsere ville kjende fra H. F. Ewalds Roman „Den skotske Kvinde paa Tjele“. Men det historiske Materiale til denne sidste indskrænker sig til et eneste, nemlig den 1554 imellem Genetes Søn Knud Mogensen og hans Faders Frænder af Slægten Skram afsagte Dom, der ikke i Virkeligheden giver noget Bidrag til de to Hovedpersoner Hr. Mogens Lauridsen Løvenbalks og Genete Jacobsdatters Charakteristik uden maaskee netop det, at Genete uden Indvending fandt sig i den nedværdigende Behandling, Hr. Mogens lod hende blive til Deel, en Omstændighed, der i høi Grad bestyrker den Tvivl, som Donnen efterlader om, hvorvidt hun virkelig havde

¹⁾ Sjæll. Tegn. 1627 Fol. 332, 341.

²⁾ Sammesteds 1630 Fol. 380.

været gift med Hr. Mogens, saameget mere som hun var en adelig Jomfru af høi Byrd i sit Fædreland. Til Vinikes Historie derimod haves der, som det vil sees, et forholdsvis rigt Materiale, der giver et for den Tid høist sympathetisk Billede af en sjelden vindende og heltemodig Kvinde og paa den anden Side et ikke mindre mærkeligt Vidnesbyrd om Kongens og Regjeringens Mangel paa Evne til at lære en gjenstridig Adelsmand Respect for Lov og Ret.
